

The Narratives of Vending Women Working in Tehran Subway amid the Coronavirus Pandemic

Sedigheh Piri*, Soheila Naseri**

Jalal Eddin Ajodani***

Abstract

Introduction and Statement of the Problem

The spread of the 2019 coronavirus (COVID-19) pandemic has harmed the uninsured, temporary labor force, or those with an implied contract, who have struggled to find work in the past decade of sluggish economic growth and high inflation. After twenty years of metro development, the number of female vendors in Tehran's subway has increased dramatically. As regards the informal economy in low- and middle-income countries, women were more likely to work in the high-risk sector during the COVID-19 crisis. The focus of this article is on vending women with the primary question: "What is the narrative described by female subway vendors about working during the COVID-19 pandemic and related issues?"

Research Background: Domestic studies have mostly concentrated on the state of the labor market during the COVID-19 period as a whole, with little attention directed to the effects of this pandemic on particularly vulnerable professions. However, studies conducted elsewhere indicate that women are more likely than men to lose their jobs during the COVID-19 outbreak. Women are extremely concerned about the current

* Member of the Faculty of Sociology, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran, (Corresponding Author), Sedighe.piri@atu.ac.ir

** PhD in Sociology and Lecturer at Islamic Azad University, Tehran, Iran, s.naseri518@gmail.com

*** University of Allameh Tabataba'i, Tehran, Iran, J_ajodani@atu.ac.ir

Date received: 2022/11/06, Date of acceptance: 2023/02/01

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

situation and COVID-19's impact on their lives and are more prone to mental illness and fear than men. A variety of theoretical concepts, including those pertaining to gender and the workplace, sexual harassment at work, poverty and social exclusion, social capital, security, and perceived social security, have been taken into account in this article.

Methodology

The research was carried out using thematic analysis. The research population consisted of female vendors in Tehran's subway during the COVID-19 pandemic, particularly its earlier waves (2020). The data were saturated after conducting 21 interviews with women. On-site, semi-structured, face-to-face interviews were utilized to collect data.

Findings

The most important themes of this article are sexual harassment and refuge in the subway, women's fragile and vulnerable livelihoods, other people's contemptuous gazes, constant arguments with officers, the benefits of working in the subway, and the double challenges of vending women during the COVID-19 pandemic. The study's findings indicate that COVID-19 exacerbated poverty and vulnerability, resulting in further job and mental insecurity of women with informal occupations in the subway. A higher likelihood of infection and engagement in the disease cycle, a rise in the treatment cost for oneself and family, a rise in customer fear as a result of the perception that their goods are contaminated, or a decrease in the use of the subway would lead to this finding. This would cause a drop in sales and an uptick in the purchase of educational equipment for children's online classes, leading to higher living expenses but lower income on the part of vending women.

Many of these women's mental health has deteriorated to an unbearable point due to the pandemic's constant threat of infection and the strains of paying for necessities such as housing, food, and education in the midst of the country's economic crises and rising inflation. The subway passengers' perception of them as disease-carrying subjects, a farther distance from them, and the continuation of this type of look by surrounding people and even their children have heightened the tensions of female subway retail vendors. Prior to the pandemic, these social ties for women served as social capital, which was highly effective in mitigating their problems. Due to financial difficulties caused by paying installments or monthly rent, female subway

vendors frequently return to work while ill, which increases the risk of contracting the COVID-19 virus for both passengers and other vendors present on the spot.

Discussion and Conclusion

he results of the study validate the application of the dual labor market theory in the field of women's informal employment, particularly in the context of the COVID-19 pandemic. On the one hand, there is a great deal of absenteeism and movement in these jobs, as women are constantly seeking a safer and more secure workplace to avoid harassment. They referred to the metro as a platform for their career advancement for a variety of reasons, including a sense of security in the metro space, flexibility, and the opportunity to save money to enhance their work outside this space. During the COVID-19 pandemic, there has been no progress; rather, the situation has become more fragile and complicated. As a result of reducing their working hours to care for sick children or other family members, their income has decreased steadily. The study's results indicate the "pervasive insecurity" and work instability of female subway vendors.

A combination of factors, including socioeconomic status (i.e., low capital), the volatility of the job market (relocation, job insecurity), the rising cost of living (inflation), their limited access to health care, and the stress of the recent COVID-19 pandemic have contributed to this pervasive sense of insecurity. However, many subway female vendors do not feel that their hopes and dreams for their personal lives, families, and careers have been shattered by the COVID-19 pandemic and the difficulties it has brought to their working lives. To this end, they consistently take special initiatives in their professional and personal lives. With all of its difficulties and dangers, vending in the subway has allowed them to escape social-moral damage, disrespect, and the threatening external environment. Earning money, escaping absolute poverty, and contributing to household and family expenses were the most important functions of the women studied. Some of them viewed the subway as a safe platform that could help them realize their career aspirations by reducing their expenses.

Keywords: Female vendors, subway, COVID-19.

Bibliography

Azkiya, M., Daneshmehr,H & Ahmadrash,R (2012) Development and new paradigm controversies, Keyhan Publication.

- Asgharpur m,M,. (2006) Investigation of Social Capital among North Khorasan Students of University of Medical Sciences, MA thesis, Ferdowsi University. Faculty of Humanities.
- Abraham, Rosa, Basole, Amit & Kesar, Surbhi (2022). "Down and out? The gendered impact of the Covid-19 pandemic on India's labour market". *Economia Politica* 39, 101-128.
- Braun, v. & Clarke, v. (2006). "Using thematic analysis in psychology, -Qualitative Research in Psychology", Vol 3, No. 2.P77-101.
- Bucca M. (2016). Merit and blame in unequal societies: explaining Latin Americans' beliefs about wealth and poverty. *Res Soc Stratif Mobil*, 44:98-112.
- Bourdieu, b,. (2014) Practical Reason On the Theory of Action , translated by Mardiha,M.Naghshonegar Publications.
- Chalabi, M. (1996) Sociology of Order, Tehran, Nashr-e Ney.
- Davidai, Shai (2022). How do people make sense of wealth and poverty? *Current Opinion in Psychology*, Volume 43, Pages 42-47.
- England, Paula (2005). Gender Inequality in Labor Markets: The Role of Motherhood and Segregation. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, Volume 12, Issue 2, Pages 264-288.
- Foster, J. B., & Clark, B. (2018). Women, nature, and capital in the industrial revolution. *Monthly Review*, 69(8), 1-24.
- Folke, Olle & Rickne, Johanna (2022). Sexual Harassment and Gender Inequality in the Labor Market. *The Quarterly Journal of Economics*, Volume 137, Issue 4, Pages 2163-2212.
- Fairlie, R.W. The Impact of COVID-19 on Small Business Owners: Evidence of Early-Stage Losses from the April 2020 Current Population Survey (No. w27309); National Bureau of Economic Research: Cambridge, MA, USA, 2020.
- Firouzabadi, SA, Sadeghi, AR (2013) Social exclusion, a sociological approach to deprivation, Tehran, Sociologists Publications.
- Giddens, A. (1381) Sociology, translated by Saburi, M. 7th edition, Nashr-e Ney.
- Goldin, Claudia (2022). "Understanding the economic impact of covid-19 on women". National Bureau of Economic Research, working paper no. 29974.
- Gupta, Dipali & Garg, Juhi (2020). Sexual harassment at workplace. *International Journal of Legal Science and Innovation*, Volume 2, Issue 1, 190-211.
- Gutiérrez, Diana, Guillermina Martin, Hugo nopo (2020) The Coronavirus and the challenges for women's work in Latin America, UNDP LAC C19 PDS No. 18
- International Labor Organization on the Corona crisis and the world of work (2020), Social Security Organization Research Institute publications.
- Inglehart, Ronald F.(1994) Cultural Evolution, translated by Vatar, M. Kavir publications.

روایت زنان کار در متروی تهران در ... (صدیق پیری و دیگران) ۵

- Javaheri, F.& Falahati,F (2015) Gender inequality and status of Iranian women, Collection of Articles on Social Solidarity and Inequality, The Second Report on the Social Status of Iran (2017-2011)], Vol 2., Tehran: Agah publications.
- Jaafari, F., Zokae,MS, Zahediasl, M, Momeni, F (2020) Experience of Female Workers in the Informal Sector of the Iranian Economy (Case Study of Informal Female Workers in Tehran Province), Social development and welfare planning Volume 11, Issue 41, Pages 173-210
- Lemieux, T.; Milligan, K.; Schirle, T.; Skuterud, M. Initial impacts of the COVID-19 pandemic on the Canadian labour market. *Can. Public Policy* 2020, 46, S55–S65.
- Mohseni, M (2004) Introductory sociology
- Mohammadpour, A (2010). Anti-methodology, logic and design in qualitative methodology (Volume 1). Tehran: Sociologists Publications.
- Mohammadian,M,H, Ahmadi L, Razavian M T. AN Investigation on the Phenomenon of Women Vendors in Tehran’s Metro. *IUESA* 2018; 6 (21) :67-81
- Narayan D.(2011) VOICES OF THE POOR - Can Anyone Hear Us, Translated by Azkia, M. and Rahmatipour, J, Kehan Publications.
- Omidi, R. (2015) Investigating the impact of social factors on inequality in Iran, Collection of Articles on Social Solidarity and Inequality, The Second Report on the Social Status of Iran (2017-2011)], Vol 2., Tehran: Agah publications.
- Paxton, P. (2002). Social capital and democracy: an in terdependent relationship, *American sociological, Review*, 87.
- Pourmohammadi M, Yousefi K. Pandemic in Labor Market: Evidence from Iran. *JPBUD* 2021; 25 (4) :69-94
- Peace, Robin (2001). Social exclusion: a conceptin need of deflation. *Scial policy journal of newzealand*. 16: 17-35.
- Rodriguez-Bailon R, Bratanova B, Willis GB, Lopez-Rodriguez L, Sturrock A, Loughnan S: Social class and ideologies of inequality: how they uphold unequal societies. *J Soc Issues* 2017, 73:99–116.
- Raghofer, H. (2004) Review of poverty and poverty alleviation policies in Iran. Iranian Sociological Association.
- Report of the Social Commission of the Islamic parlement (2021) examining the actions taken in the field of women, especially in the field of supporting the empowerment of women heads of households,
<https://newsmedia.tasnimnews.com/Tasnim/Uploaded/Document/1400/11/05/140011050953259852461055.pdf>
- Rubio-Valdehita, Susana, Ana María Rodríguez-López and Angélica Marín (2021) Concern about the Effects of the Pandemic Caused by COVID-19 in the Retail Sector in Spain. Differences between Men and Women, *Med. Sci. Forum* 2021, 4, 9.

- Shadi Taleb, J. & Garainejad, A. (2004) Faghr-e Zanan-e Sarparast-e Khanevar' [The Poverty Of Female Headed Households], WOMAN IN DEVELOPMENT AND POLITICS (WOMEN'S RESEARCH) Spring 2004 , Volume 2 , Number 1; Page(s) 49 To 70.
- Shalchi, S & Azimi , M (2019) The feminization of poverty in Iran In the last three decades, Women's studies, Volume 10, Issue 28 - Serial Number 28, Pages 113-142.
- Shakoori, A. S., Ali Asghar (2014), ' Faghr-e Khanevade Va Zanan-e Shahri Dar Tehran' [Family Poverty And Urban Women In Tehra] URBAN STUDIES SPRING 2014, Volume 4, Number 10; Page(s) 73 To 108.
- Sadeghi, F. (2019) 'Zanan Va Masaale-e Hoghug-e Shahr-vandi Dar Iran' [Women and the Issue of Civil Rights in Iran, Collection of Articles on Social Gaps in Iran] (Tehran: Research Institute of Art, Culture and Communication).
- Sadeghi Fasai, S and Larijani, M (2013) Sexual harassment in the workplace as a threat to social security, Iranian social studies, Volume 7 , Number 2.
- Sane'e L, Raghfar H. (2010). Measuring Child Vulnerability to Poverty. refahj. 9(35), 161-187.
- Sen, A (2000). Social exclusion: concept, application and scrutiny and scrutiny, social development. Asi and evelopment bank.
- Sen, Amartya (1982). Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation. Oxford New York: Clarendon Press Oxford University Press. ISBN 9780198284635
- Ulrich, B., (2016) The brave new world of work, translated by Sadeghi,S& Nabati,A. Sociologists Publications.
- World Bank (2003) Poverty in Iran: trends and structure, 1986-1998, Report No. 24414

روایت زنان کار در متروی تهران در میانه‌ی اپیدمی کرونا

صدیقه پیری*

سهیلا ناصری**، جلال‌الدین اجدانی***

چکیده

در میانه‌ی وضعیت نامناسب تورمی و رکود اقتصاد در دهه‌ی اخیر، شیوع کرونا باعث آسیب دیدن نیروهای کار بی‌قرارداد یا با قراردادهای موقت و غیراستخدامی و بدون بیمه شده است. در تأثیر بحران کرونا بر اقتصاد غیر رسمی در کشورهای کم‌درآمد و با درآمد متوسط به پایین به لحاظ تفاوت‌های جنسیتی، زنان بیشتر از مردان در بخش پرخطر حضور داشته‌اند. به همین دلیل مقاله حاضر معطوف به توجه به این گروه شغلی شد، سوال اصلی این است زنان خرده‌فروش مشغول در مترو چه روایتی از کار در دوره اپیدمی کرونا و مصایب آن دارند؟ انجام تحقیق، تحلیل تماتیک است. میدان پژوهش را زنان خرده‌فروش در متروی شهر تهران تشکیل می‌دهد که در ایام اپیدمی کرونا و بویژه موج‌های نخستین آن (سال ۱۳۹۹) مشغول به فعالیت بوده‌اند، فرایند اشباع داده‌ها با انجام ۲۱ مصاحبه با زنان امکان‌پذیر شده است. مهمترین تم‌های مقاله حاضر عبارتند از آزارجنسی و پناه به مترو، زمینه معیشتی شکننده و آسیب‌پذیر زنان، نگاه تحقیرآمیز دیگران، جدال‌های همیشگی با مأموران، مزیت‌های کار در مترو و چالش‌های مضاعف زنان کار در میانه‌ی اپیدمی کرونا. نتایج تحقیق از «نامنی فراگیر» و ناپایداری‌های کاری زنان خرده‌فروش در کسب‌وکارهای مترو حکایت دارد، ماهیت این نامنی فراگیر به عضویت آنان در لایه‌های پایینی جامعه و سطوح سرمایه‌های پایین آنان، انواع

* عضو هیئت علمی گروه جامعه‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)،
sedighe.piri@atu.ac.ir

** دکتری جامعه‌شناسی و مدرس دانشگاه ازاد اسلامی، تهران، ایران،
s.naseri518@gmail.com

*** دانشجوی کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی
ajodani@atu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۱۵، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۱۲

Copyright © 2018, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose.

شرایط نامساعد بیرونی برای کار، جابجایی‌ها و امنیت شغلی، تورم و افزایش قیمت‌ها، کاهش مقدار درآمدی، عدم حمایت‌های بیمه‌ای، شوک اپیدمی کرونا و فشارهای خانوادگی بر میگردد.

کلیدواژه‌ها: زنان دستفروش، مترو، کرونا.

۱. مقدمه و بیان مسئله

آغاز انقلاب صنعتی در اروپا در کنار از میان برداشتن بسیاری از مشاغل سنتی، طبقه‌ی جدیدی را به نام کارگران صنعتی تشکیل داد. رشد شهرها و مخارج اضافی‌تر نسبت به آنچه «دوران کهن» خوانده می‌شد، علاوه بر مردان، زنان و کودکان را نیز به عرصه‌ی کار در کارخانه و وارد شدن بیش از پیش به محیط‌های شهری و خارج از خانه، می‌کشاند. درحقیقت گرچه انقلاب صنعتی تحت سلطه‌ی سرمایه‌داران و کارخانه‌داران مرد بود، اما بر خلاف تصور مرسوم، این زنان و کودکان بودند که موتور محرک اصلی چنین پیشرفتی را تشکیل می‌دادند (فاستر و کلارک، ۲۰۱۸). جدای از این که بخواهیم به این مسئله پاسخ دهیم که تأثیر انقلاب صنعتی و شروع دوران مدرن بر زندگی زنان در کوتاه مدت و بلند مدت مثبت بوده است یا منفی، چیزی که واضح است، ورود بیش از پیش همه‌ی زنان - نه فقط زنان طبقات بالا همچون گذشته - به‌عنوان طبقه‌ای مشخص، با آگاهی معین و ویژگی‌هایی نو و منحصربه‌فرد به فضای اجتماعی دوران صنعتی و پسا صنعتی است. به‌طور کلی بسیاری از جامعه‌شناسان معتقد هستند که ورود زنان به بازار کار به دلیل افزایش نیازهای اقتصادی خانوار بوده است (انگلند، ۲۰۰۵).

در ایران نیز با آغاز فرآیند مدرنیزاسیون، شهری شدن، صنعتگرایی و پرولتاریزه کردن نیروهای کار، زنان نیز وارد عرصه‌ی کار شدند. نخستین قانون اشتغال ایران در سال ۱۲۸۷ شمسی به نام قانون وظایف تصویب شد. همچنین در سال ۱۲۹۳ شمسی ایران به سازمان جهانی کارگران پیوست و در آذرماه سال ۱۳۰۱ نخستین قانون استخدام کشوری تصویب شد. و همچنین صندوق احتیاط کارگران که نسل اول بیمه‌های اجتماعی در ایران است در سال ۱۳۲۵ تصویب شد (جعفری و همکاران، ۱۳۹۸). زنان اما به چند دلیل عمده از مزایای چنین طرح‌هایی بی‌نصیب ماندند. اول این که تمام این موارد شامل کارگران و کارکنان رسمی بود که عمدتاً متشکل از مردان بود. همچنین چنین شغل‌های رسمی مثل معلمی عموماً نیازمند تحصیلات بودند که تعداد کمتری از زنان شانس آن را داشتند. از همین رو زنان همواره به‌عنوان بخش غیر رسمی نیروی کار ایران باقی ماندند و اطلاعات چنان دقیقی از تعداد و

روایت زنان کار در متروی تهران در ... (صدیق پیری و دیگران) ۹

وضعیت آنان به جای نماند. البته غیررسمی ماندن و تبعات آن همچون مزد کمتر، نداشتن حق بیمه و ساعات کاری بیشتر تنها مشکلات این قشر جدید زنان کارگر نبود، بلکه ورود به محیط کار در جامعه‌ای سستی، همواره مشکلاتی را که عموماً ناشی از فرهنگی مردسالار بود به بار می‌آورد.

با ادامه‌ی فرآیندهای مدرنیزاسیون، تجربه کردن دوره‌های متناوب تورم و رکود و اضافه شدن مخارج جدید زندگی در عصر مدرن و در فضای شهری، آزادتر شدن شرایط تحصیل، مخارج متعاقب آن و بسیاری موارد دیگر، همواره زنان بیشتری خود را موظف به کار در شغل‌های گوناگون دیدند. زنانی که از شانس تحصیل کمتر یا پشتوانه مالی پایین‌تری برخوردار بودند اما به سراغ شغل‌های غیررسمی رفتند که یکی از مهم‌ترین این کارها، خرده‌فروشی در خیابان‌ها، بازارها و متروها، به‌خصوص با سرعت یافتن توسعه‌ی متروها از دهه‌ی ۱۳۸۰ بود. روند افزایش زنان خرده‌فروش در متروهای تهران با توسعه‌ی بیشتر مترو بعد از دو دهه، به‌صورت چشمگیری افزایش یافت؛ به‌گونه‌ای که در هر ساعتی از شبانه‌روز این افراد در متروهای پایتخت دیده می‌شوند.

در میانه‌ی وضعیت نامناسب تورمی و رکود اقتصاد در دهه‌ی اخیر، شیوع کرونا باعث آسیب دیدن نیروهای کار بی‌قرارداد یا با قراردادهای موقت و غیراستخدامی و بدون بیمه شد. چنان‌که در گزارش سازمان جهانی کار آمده است، شیوع جهانی بیماری کرونا، باعث تعطیلی کامل یا جزئی مشاغل تقریباً ۲.۷ میلیارد کارگر شده است که این تعداد ۸۱ درصد از نیروی کار جهان را شامل می‌شود. گسترش بیماری و در نتیجه بالا رفتن هزینه‌های پیشگیری و درمان، کم شدن فروش به دلیل قرنطینه، هراس از خرید یا تجمع در فضاهای شلوغ باعث وخیم‌تر شدن اوضاع اقتصادی این گروه شده است؛ بر اساس داده‌های اقتصادی و مالی در «ریل تایم»، یکی از مهم‌ترین گروه‌هایی که به شدت در معرض خطر بحران کرونا قرار دارند کسب و کارهای عمده و خرده‌فروشی است که ۴۳.۶ درصد آن را زنان تشکیل می‌دهند؛ گفته شده ریسک‌های اقتصادی برای کارگران این بخش‌ها تحمل‌ناپذیر و سخت است (گزارش سازمان بین‌المللی کار از بحران کرونا و جهان کار، ۱۳۹۹: ۵).

در گزارش سازمان بین‌المللی کار با عنوان کووید-۱۹ و دنیای کار در سال ۱۳۹۹ (گزارش سازمان بین‌المللی کار، کووید-۱۹ و دنیای کار، ۱۳۹۹: ۲۰) آمده است که انتظار می‌رود نرخ فقر نسبی تا ۳۴ درصد برای کارگران غیر رسمی در سراسر جهان افزایش پیدا کند؛ که این رقم در کشورهای با درآمد متوسط و پایین ۵۶ درصد تخمین زده می‌شود. به لحاظ تفاوت‌های

جنسیتی در تأثیر بحران کرونا بر اقتصاد غیر رسمی در کشورهای کم‌درآمد و با درآمد متوسط به پایین می‌توان گفت زنان در بخش پرخطر بیشتر از مردان حضور دارند (همان منبع) واقعیت زندگی بخش زیادی از زنان بویژه زنان سرپرست خانوار در ایران نیز همانی است که تحت عنوان زنانه شدن فقر در ایران (شادی طلب و گرایبی‌نژاد، ۱۳۸۳، شالچی و عظیمی، ۱۳۹۸) نامیده می‌شود. در سال ۱۳۸۰ جمعیت زیر خط فقر مطلق در میان خانوارهای با سرپرست زن ۳۲ درصد بوده، در یک روند نزولی مقدار این شاخص به رقم ۲۱ درصد کاهش یافته و در یک روند نسبتاً با ثبات در طی بیش از ده سال به رقم ۱۷ درصد در سال ۱۳۹۶ رسیده است. شوک‌های اقتصادی وارد شده به اقتصاد ایران در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ به شدت به خانوارهای با سرپرست زن آسیب وارد کرده و در هر سال تقریباً ۱۰ درصد به جمعیت زیر خط فقر مطلق این گروه افزوده است (گزارش ملی بررسی وضعیت فقر و نابرابری در ایران، ۱۴۰۰: ۲۰۴). رشد خانوارهای دارای سرپرست زن خود حاکی از این است که طی این سال‌ها و علی‌الخصوص با شیوع کرونا، زنان بیشتری مجبور به کار کردن در خارج از خانه بوده‌اند. علاوه بر آسیب‌پذیری این قشر از زنان در برابر شوک‌های اقتصادی و همچنین اپیدمی کورونا، نرخ بالای بیکاری و نرخ پایین فعالیت‌های اقتصادی زنان را نیز در این زمینه باید موثر دانست (امیدی، ۱۳۹۷؛ جواهری و فلاحتی، ۱۳۹۷؛ صادقی، ۱۳۹۸، شکوری و سعیدی، ۱۳۹۲؛ پور محمدی و یوسفی (۱۳۹۹)

از آنجایی که قوانین حمایتی مربوط به زنان، زنان شاغل و زنان شاغل غیررسمی با خلأهای زیادی روبه‌رو هستند، به‌ویژه با شیوع کرونا به عنوان عامل تشدیدکننده مشکلات اقتصادی و عدم امنیت شغلی، توجه کردن به زنانی که چه برای مخارج روزمره خود و خانواده‌شان، اعم از اجاره‌ی خانه یا تحصیل فرزندان به خرده‌فروشی در مترو، به‌عنوان مکانی با ریسک بالای ابتلا به کرونا روی آورده‌اند یا چه به دلیل این بیماری از شغل‌های پیشین خود دست‌کشیده یا آن را از دست داده‌اند و به این محل آمده‌اند، لازم می‌نماید تا روایت خود این زنان را از مصیبت‌ها، گرفتاری‌ها، خطرات و یا حتی در برخی موارد نکات مثبت کار در چنین مکانی به دست آوریم و با نیازهای حمایتی آنان بیشتر آشنا شویم. بنابراین سوال اصلی پژوهش این است که زنان خرده‌فروش مشغول در مترو چه روایتی از کار در دوره اپیدمی کرونا و مصایب آن دارند؟

۲. پیشینه مطالعاتی تحقیق

صادقی فسایی و آجورلو (۱۳۹۱) در مطالعه‌ای قصد دارند انگیزه زنان از دستفروشی را مطالعه کنند. نتایج پژوهش آنان نشان داد نیازهای مالی، محیط زنانه، انعطاف‌پذیری شغلی و درآمد مناسب باعث شده است زنان به سمت دستفروشی سوق پیدا کنند. نویسندگان این مقاله زنان دستفروش مترو را در پنج گروه سرپرستان، همیاران، تفنن‌جویان، مجرمان و عادت‌گرایان دسته‌بندی کردند، به عبارت دیگر گفته شده انگیزه زنان مورد مطالعه برحسب سه مفهوم نیاز، عادت و لذت قابل بررسی است. نتایج مطالعه مصمم و همکاران (۱۳۹۶) نشان می‌دهد مسافران مترو رضایت بالایی از خرید از زنان دستفروش دارند. این گروه‌های دستفروش عمدتاً جوان، تحصیل‌کرده، اغلب مهاجر، متأهل و سرپرست خانوار هستند، یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد نداشتن سرمایه و عدم دسترسی به شغل رسمی عامل ورود زنان به این کار شده است. نتایج مقاله پور محمدی و یوسفی (۱۳۹۹) نشان می‌دهد که نرخ مشارکت زنان و جوانان در بازار کار در ایام اپیدمی کرونا کاهش یافته است، طول مدت بیکاری برای افراد جویای کار بیشتر شده و ساعات اشتغال برای افراد دارای اشتغال ناقص کم شده است. نتایج آنها گویای افت منابع درآمدی گروه‌های آسیب‌پذیر شامل زنان است.

گوتیرز (Gutiérrez) (2020) بر این اعتقاد است که کووید-۱۹ بر اشتغال زنان و مردان اثرات مساوی نداشته است، بنابراین در پژوهش خود به تاثیر بحران بر اشتغال ۱۶ کشور پرداخته‌اند، در این مقاله گفته شده گروه‌های آسیب‌پذیر از این وضعیت جوانان، فقرا، روستاییان و زنان سرپرست خانوار هستند. با توجه به نوع مشکلات در این مقاله پیشنهادها در سه حوزه فضای خانه، کار و فضای بین خانه و کار ارائه شده است.

آبراهام و همکاران (2022)، در مقاله‌ای مربوط به اثر شیوع کووید-۱۹ بر بازار کار در هند، به این نتیجه دست یافتند که در دوره‌ی قرنطینه، احتمال از دست دادن شغل برای زنان هفت برابر بیشتر از مردان بوده است و همچنین احتمال این‌که متعاقباً به شغل خود بازنگردند یازده برابر بیشتر بوده است.

در پژوهش رویو والدهیتا (Rubio-Valdehita) (2021) به تاثیر کرونا بر خرده‌فروشان اسپانیایی پرداخته است. نتایج مطالعه آنها نشان داد مردان و زنان خرده‌فروش به شدت نگران وضعیت موجود و تاثیر کرونا بر زندگیشان هستند. با این حال زنان بیش‌تر از مردان نگران وضعیت شغلی خود و آینده خود هستند، و از این لحاظ دچار اختلالات روانی و هراس بیشتری شده‌اند. فیملی (Fairlie) و همکاران (۲۰۲۰) نتایج مشابهی را نشان می‌دهند. آنها

معتقدند مهاجران و بعد از آنها مشاغل تحت مالکیت زنان بیشترین ضرر را از بحران کرونا داشته‌اند. با این حال طبق مقاله‌ی گلدین (2022)، به نظر می‌رسد زنانی دارای تحصیلات بالاتر و شغل‌های مربوط به چنین تحصیلاتی، از امنیت شغلی بالاتر و در شرایط شیوع بیماری از امنیت سلامت بالاتری نیز برخوردار بوده‌اند. لمیو (Lemieux) و همکاران نیز (۲۰۲۰) نشان دادند که در کانادا بخشی که بیشترین آسیب را متحمل شده است، دست فروشی و خرده‌فروشان بوده است.

در کل در تحقیقات داخلی انجام شده آن چیزی که بیشترین تاکید و توجه معطوف به آن بوده است، وضعیت کار در دوره کرونا به طور اعم بوده و عمدتاً راجع به تاثیر این اپیدمی بر گروه‌های شغلی آسیب‌پذیر پژوهشی صورت نگرفته است. بنابراین ما بر آن شدیم تا به یکی از آسیب‌پذیرترین گروه شغلی در ایران یعنی زنان دستفروش شاغل در بخش غیر رسمی پردازیم و با شنیدن روایت آنان، ابعاد چالش‌ها و مسائل را در میانه اپیدمی کرونا توصیف و تشریح کنیم.

۳. چارچوب مفهومی پژوهش

۱.۳ زندگی شغلی و جنسیت

تئوری بازارکار دوگانه یکی از نظریه‌هایی است که در ارتباط با جنسیت و مسائل شغلی مطرح است. در این تئوری بین دو نوع مشاغل تمایز قائل شده‌اند، مشاغلی که به لحاظ امنیت شغلی، سطوح رفاه، درآمد و... وضعیت مناسبی دارند و نوع دوم برعکس است، در این شکل امکانات و درآمد شغلی اندک است، غیبت و جابجایی در مشاغل زیاد است و عموماً پیشرفت زیادی در کار حاصل نمی‌شود، در مشاغل نوع دوم معمولاً زنان حضور بیشتری دارند (دورنیگر (Doeringer)، ۱۹۷۱). برخی مسائل گریبانگیر زنان در بازارهای کار از جمله مزاحمتها عامل مهمی در جابجایی‌های کار زنان دانسته می‌شود (فارلی (Farley)، ۱۹۸۷). گیدنز هم به نقل از گلدتورپ تایید می‌کند که زنان بیشتر از مردان دارای مشاغل پاره وقت هستند و به خاطر کناره‌گیری از کار برای دوره‌های نسبتاً طولانی به منظور زایمان و مراقبت از کودکان بیشتر به طور متناوب کار کرده و دستمزد منظم دریافت نمی‌کنند (گیدنز، ۲۹۵:۱۳۸۱). در ارتباط با زنان و فضای کار چهار مسیر از همدیگر متمایز شده است؛ برخی که به مسیر سنتی و مادری تمام وقت خود می‌پردازند و برای آنها مادری یک شغل است؛ دسته دوم، میان بینش سنتی و آگاهی

روایت زنان کار در متروی تهران در ... (صدیق پیری و دیگران) ۱۳

از پادشاه‌ها شغلی در تعارضند، آنها احساس دوگانه‌ای نسبت به مادری را تجربه می‌کنند؛ گروه سوم مسیری غیر سنتی را انتخاب می‌کنند، آنها از همان آغاز خواهان اشتغال مزدبگیری در خارج از خانه هستند و سعی می‌کنند ترتیبی بدهند که مقتضیات خانوادگیشان اجازه این کار را بدهد، برای این گروه همچنان داشتن یک زندگی شغلی موفقیت‌آمیز و خانوادگی دشوار است و گروه چهارم زنانی هستند که آرزوهای شغلی خود را در حال فروریختن می‌بینند و به خانه همچون پناهگاهی می‌نگرند. آنها ممکن است با امیدهای بسیاری وارد دنیای کار می‌شوند، اما به دلایلی آرزوهای خود را بر باد رفته می‌یابند و به عنوان گریز از سرخوردگیهای کار به سوی خانه روی می‌آورند (گیدنز، ۱۳۸۱: ۲۶۲). البته می‌توان گفت ناامنی فراگیر در حوزه کار مربوط به اقبال دیگری غیر از زنان هم هست، به باور الیش بک، مدرنیته متاخر، مناسبات کار را نشانه گرفته است؛ بک در کتاب جامعه‌شناسی کار، فرآیند ناپایداری کار و موقتی شدن آن را در عصر سرمایه‌داری جهانی تشریح می‌کند و دیدگاه‌های جدیدی را درباره آینده کار و روابط کاری مطرح می‌سازد. از نظر وی

هرچه مقررات‌زدایی و انعطاف‌پذیری در روابط کار افزایش می‌یابد، جامعه کار با سرعت بیشتری به جامعه پرمخاطره تبدیل می‌شود که هم از نظر زندگی‌های فردی و هم سطوح دولتی و سیاسی محاسبه‌پذیر نیست. اساس موجودیت و زیست‌جهان اکثر مردم در آینده، حتی مردم ظاهراً بهره‌مند طبقه متوسط، با نوعی ناامنی فراگیر همراه خواهد بود (بک، ۱۳۹۵: ۲۰).

۲.۳ آزار جنسی در محیط کار و انواع آن

آزار جنسی طیف وسیعی از رفتارها را شامل می‌شود. هر نوع نگاه، لفظ و تقاضای ایجاد رابطه که به نوعی مضمون جنسی داشته باشد و بدون رضایت زنان بر آنها تحمیل شود و آنها را در وضعیت حقارت، مرعوب شدن، تهدید و شیء‌وارگی قرار دهد می‌تواند آزار جنسی تلقی شود (صادقی فسایی و لاریجانی، ۱۳۹۲). در حوزه آزار جنسی در محیط کار، از منظر حقوقی، دو نوع آزار شناخته شده است: اخاذی جنسی و محیط تهدیدآمیز. نوع اول زمانی اتفاق می‌افتد که فردی که در سطوح بالاتر شغلی قرار دارد یا به ترتیب می‌تواند در زندگی شغلی شخصی که مورد آزار قرار می‌گیرد تأثیرگذار باشد، در عوض مزایای شغلی یا ترفیع شغلی به وی پیشنهاد برقراری هر نوع از رابطه‌ی جنسی می‌دهد. نوع دوم آزار، به هرگونه نایمن‌سازی شغلی گفته می‌شود که شامل بی‌احترامی، شرایط نامساعد از لحاظ شرایط کار زنان و غیره گفته می‌شود که

لزوماً ممکن است جنبه‌ی اقتصادی نداشته باشد و از جانب همکاران یا کسانی که در محیط کاری مذکور حضور دارند صورت بگیرد (گوپتا و گارگ، ۲۰۲۰). با این حال گرچه تمام مردان در زمره‌ی آزارگران جنسی قرار نمی‌گیرند، اما تعداد زیادی از زنان به‌خصوص در سنین پایین‌تر، مورد تهدید آزارجنسی در محیط کار قرار دارند. از این رو وجود متغیرهای دیگری همچون نبود نظارت کافی، وجود فقر گسترده که ممکن است انسان‌ها را نسبت به انواع آزارها و تن دادن به آن آسیب‌پذیرتر کند یا محیط‌های غیررسمی کار که کمتر از محدودیت‌های قانونی و نظارت‌های قانونی برخوردار هستند، باعث افزایش احتمال هر نوع آزارجنسی است. برخی مسائل گریبانگیر زنان در بازارهای کار از جمله مزاحمتها عامل مهمی در جابجایی‌های کار زنان دانسته می‌شود (فارلی، ۱۹۸۷). بنابراین مشخص است که مزاحمت و آزارجنسی از جمله مهم‌ترین عوامل در ناامنی شغلی زنان است، زیرا چه به‌صورت پیشینی و هنگام انتخاب شغل، و چه پس از ورود به محل اشتغال باعث می‌شود که افراد شغل خود را ترک کرده و یا به خانه برگردند یا به شغل دیگری روی آورند. معمولاً زنانی که گزارش مواردی از آزارجنسی می‌دهند تمایل دارند به محیط کاری با همکاران خانم بیشتر، ولو با حقوق کمتر بروند (فولک و ریکن، ۲۰۲۲).

۳.۳ فقر و طرد اجتماعی

در منابع موجود و پژوهش‌های انجام شده به دلیل ماهیت پیچیده و چند بعدی فقر، تعاریف گوناگونی از آن ارائه شده است (سن ۱۹۸۲). آدام اسمیت می‌گوید فقیر عملاً کسی است که برای حضور در جامعه با شکل و ظاهر خود احساس شرم می‌کند (راغفر، ۱۳۸۳). گالبرایت دو نوع فقر را از یکدیگر تفکیک می‌کند، فقر موردی که گریبان‌گیر افراد قلیلی می‌شود (فقر در جوامع پیشرفته) و فقر عمومی که همگی افراد جامعه به جزء معدودی دچار آن هستند. فقر در اغلب روستاهای کشورهای در حال توسعه از مشخصه‌های فقر عمومی برخوردار است. هورتون (Horton) می‌گوید فقر شرایطی است که در آن اشخاص آنقدر پول ندارند که حداقل استاندارد سلامت و بقاء را به نحوی که در جامعه و توسط اکثریت مردم شرایط عادی تلقی می‌شود را دارا باشند. هورتون با نگرش خاص به جامعه آمریکا نتیجه می‌گیرد که فقرا کسانی هستند که در حاشیه جامعه زندگی می‌کنند و بسیاری از آن‌ها با مسائل و یا معلولیت‌های اجتماعی و یا بدنی مواجه هستند. بر اساس نگرش پاور (Power) و همکارانش در انگلستان، پنج گروهی که در حالت آسیب‌پذیری از نظر مواجهه با فقر قرار دارند عبارتند از بیکاران، افراد

روایت زنان کار در متروی تهران در ... (صدیق پیری و دیگران) ۱۵

با دستمزد پایین، سالمندان، بیماران، معلولین و خانواده‌هایی که در آنها فقط پدر یا مادر وجود دارد (محسنی، ۱۳۸۳: ۲۱۱). پیترو تاونزند معتقد است فقیر کسی است امکان مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی را نداشته باشد و نمی‌تواند از شرایط زندگی و تسهیلات مرسوم جامعه برخوردار باشند (ازکیا، ۱۳۹۲: ۲۱). سن فقر را محرومیت از قابلیت‌های اساسی و نه صرفاً پایین بودن درآمد در نظر گرفت و بر نسبی بودن فقر در زمان‌ها و مکان‌های گوناگون تأکید می‌کند (سن، ۱۹۸۲)

در گزارش نشریه توسعه جهانی بانک جهانی می‌خوانیم «فقر چیزی فراتر از عدم تکافوی درآمد یا توسعه انسانی پایین است. فقر همان آسیب‌پذیری، فقدان قدرت و ابراز عقیده است. کاهش آسیب‌پذیری نسبت به شوک‌های اقتصادی، بلایای طبیعی، عدم تندرستی، ناتوانی و از کارافتادگی از عناصر اصلی افزایش رفاه هستند (بانک جهانی ۲۰۰۰ به نقل از صانعی و راغفر ۱۳۸۹)

در پی بحران اقتصادی دهه ۱۹۷۰ اقتصادی، بحث عمومی در فرانسه متمرکز بر پیدایش چیزی بود که «فقر جدید» نامیده می‌شد، جنبه جدید و نوظهور این بود که فقر اکنون کسانی را هدف قرار داده بود که آماده و قادر به کار کردن هستند اما به دلیل بحران اقتصادی و تنش‌های فزاینده در بازار کار بیکارند. پس مفهوم فقر در این جا که شامل فقر جدید نیز می‌شد جای خود را به مفهوم طرد اجتماعی داد. در این جا فقر به منزله وجه توزیعی و طرد اجتماعی به منزله وجه رابطه‌ای محرومیت تعریف می‌شود (فلوتن، ۲۰۰۶، ۵۹- به نقل از فیروزآبادی، ۱۳۹۲: ۲۰). طرد اجتماعی فرآیندی است که طی آن روابط بین افراد و جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند نقض و سست می‌شود و در نتیجه، فرد در معرض انواع مخاطرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قرار می‌گیرد. امروزه در محافل سیاست‌گذاری این دیدگاه مطرح است که توجه صرف به درآمدها نمی‌تواند ابعاد مختلف طرد را از میان بردارد و اساساً موضوع فقر تنها به کمبود درآمد باز نمی‌گردد، لذا اهمیت جنبه‌های غیر درآمدی فقر، بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است (سن (Sen)، ۲۰۰۰: ۱۴).

۴.۳ چگونگی فهم فقر

انسان‌ها فهم مشترکی از فقر یا ثروت و دلایل آن‌ها ندارند، آنها بر حسب موقعیت کنونی‌شان، بر حسب طبقه‌ی اقتصادی که در آن جای دارند، ایدئولوژی یا آموزش، و همچنین سنت‌هایی که ارتباط مستقیم یا غیرمستقیم با جغرافیای آن‌ها دارد، برداشت‌های گوناگونی از چرایی و

چگونگی وضعیت‌شان دارند. برای مثال طبقات بالای اقتصادی، موقعیت‌شان را ناشی از تلاش‌ها و نیروهای داخلی‌ای همچون استعداد یا پشتکار می‌دانند (رودریگز و همکاران، ۲۰۱۶)، در حالی که طبقات پایین‌تر اقتصادی آن را ناشی از یک سیستم ناکارآمد، جامعه‌ی غیرمنصف یا نبود حمایت‌های دولتی قلمداد می‌کنند (داویدای، ۲۰۲۲). همچنین کسانی از آموزش بالایی برخوردار بوده ولی به درآمد مطلوبی دست‌نیافته‌اند معتقدند که طبقات بالای اقتصادی به دلیل داشتن روابط مطلوبی با مراکز میدان‌های اقتصاد یا سیاست و یا به ارث رسیدن سرمایه اقتصادی خانوادگی به چنین جایگاهی رسیده‌اند و نه استعداد، تحصیلات یا پشتکار (بوکا، ۲۰۱۶). به هررو فهم قشرها و طبقات مختلف از جایگاهی که در آن قرار دارند حائز اهمیت است زیرا نوع کنشگری، مطالبه‌گری یا انفعال آن‌ها نسبت به جایگاه خود و دیگران، آن‌چه به آن رضایت می‌دهند و میزان رضایت شغلی آن‌ها را دستخوش تغییر می‌کند.

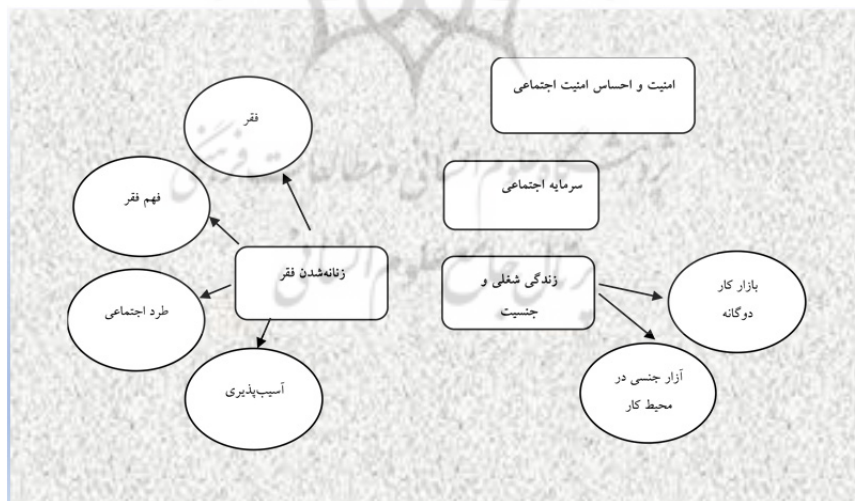
۵.۳ سرمایه اجتماعی و سطوح تحلیل آن

سرمایه اجتماعی را می‌توان در سه سطح خرد، میانی و کلان تحلیل کرد. در سطح خرد تعریف سرمایه اجتماعی، بر روابط فردی و شبکه‌های ارتباطی میان افراد، هنجارها و ارزش‌های غیررسمی حاکم بر آن تاکید می‌شود. شکل میانی سرمایه اجتماعی شامل پیوندها و روابط عمودی است که بین سازمان‌ها و گروه‌ها دایر است. گسترده‌ترین سطح سرمایه اجتماعی، سطح کلان است که رسمی‌ترین روابط و ساختارهای نهادی را شامل می‌شود. نظام قضایی و آزادی‌های سیاسی و مدنی، حکومت سیاسی، غلبه قانون، نهادهایی است که توسط آن‌ها سرمایه اجتماعی کلان شکل می‌گیرد (قاسمی و کاظمی، ۱۳۸۸: ۶). در اهمیت سرمایه اجتماعی می‌توان گفت، که منبعی است قابل تبدیل که فرد قادر است جهت ایجاد درآمد یا منابع اضافی دیگر به کار برد (بورديو، ۱۳۹۳). در ابعاد دیگر، پاملا پاکسون (Pamlapaksvn)، دو بعد پیوندهای عینی و پیوندهای ذهنی را برای سرمایه اجتماعی در نظر می‌گیرد: پیوندهای عینی بر ارتباط اشخاص در فضای اجتماعی مبتنی است و پیوندهای ذهنی به معنای ارتباط متقابل، اعتمادزا و شامل احساسات مثبت است (پاکسون، ۲۰۰۲: ۲۴۳).

۶.۳ امنیت و احساس امنیت اجتماعی

امنیت به معنای ایمن شدن، در امان بودن و عدم ترس، آرامش و آسودگی است. احساس امنیت نیز عبارت از نوعی ذهنیت و جهت گیری روانی شهروندان نسبت به عدم تأثیرگذاری حضور و بروز رویدادها و وقایع ضدامنیتی در شرایط فعلی و آتی است (حاجیان، ۱۳۸۴: ۲۸). همچنین، احساس امنیت به معنای فقدان هراس از اینکه ارزش های انسانی مورد حمله قرار گیرد یا به مخاطره نیفتد نیز هست (نوروزی و فولادی سپهر، ۱۳۸۴: ۱۴۹). یکی دیگر از مفاهیم مهم مرتبط با امنیت، امنیت اجتماعی است. سطح تحلیل امنیت اجتماعی نیز ممکن است خرد و یا کلان (امنیت اجتماعی) باشد. برای این مفهوم چهار بعد اساسی قائل شده‌اند که عبارتند از الف) امنیت مالی؛ ب) امنیت جانی - بهداشتی؛ ج) امنیت جمعی - گروهی و د) امنیت فکری (چلبی، ۱۳۸۴؛ ۷۶). احساس امنیت مالی: به احساس ثابت فرد برای داشتن توانایی مالی و شغل مطمئن درآمدزایی اشاره دارد که قابلیت برآورده کردن نیازهای او را داشته باشد. امنیت ابعاد متعددی دارد اما از نظر بعضی از اندیشمندان من جمله اینگلهارت که با بررسی در جوامع غربی به این نتیجه رسیده است، امنیت از نظر اقتصادی، بیشتر از هر عامل دیگری رضایت افراد را متأثر می‌کند و نسبت به دیگر ابعاد تقدم دارد؛ امنیت اقتصادی احساس عموم رضایت از زندگی را در جامعه افزایش می‌دهد و به تدریج باعث پدید آمدن یک هنجار فرهنگی نسبتاً عالی می‌شود (اینگلهارت، ۱۳۷۳: ۳۳).

شکل ۱. شبکه مفاهیم نظری مرتبط با پژوهش

۴. روش تحقیق

نوع تحقیق پژوهش حاضر از نوع کیفی است. پیش فرض پژوهش کیفی و رویکرد برساختی-تفسیری این است که کنشگران معنای خودشان را به پدیده‌ها نسبت می‌دهند، به عبارتی موضع معرفت‌شناختی این پارادایم بر «مذاکره ذهنی» استوار است، به عبارتی فرض می‌شود که پژوهشگر و سوژه به نحوی با هم تعامل دارند که یافته‌ها به طور شفاهی در مسیر پژوهش، خلق می‌شوند (محمدپور، ۱۳۸۹: ۳۳۸). روش انجام تحقیق، تحلیل تماتیک است. در این روش تمرکز بر فرایند شناسایی الگوها در بطن داده‌های کیفی مهم و مورد توجه پژوهشگر است. مزایای روش تحلیل تماتیک، تناسب با رویکردهای مشارکتی، بیرون کشیدن ویژگی‌های کلیدی از بدنه وسیعی از داده‌ها، توصیف ژرف داده‌ها، مشخص کردن شباهت‌ها و تفاوت‌ها از میان داده‌ها، توانایی تولید تحلیل‌های خلاقانه و پیشبینی نشده و امکان تحلیل کیفی مناسب جهت گسترش و توسعه روندهای فکری مشخص است (براون و کلارک (Braun & Clark)، ۲۰۰۶). میدان پژوهش این تحقیق را زنان خرده فروش در متروی شهر تهران تشکیل می‌دهد که در ایام اپیدمی کرونا و بویژه موج‌های نخستین آن مشغول به فعالیت بوده‌اند، بنابراین روش نمونه‌گیری در این تحقیق غیر احتمالی و از نوع نمونه‌گیری هدفمند بوده است. نمونه‌گیری تحقیق به صورتی بوده که پژوهشگران در ایستگاه‌های انتظار مترو حضور پیدا می‌کردند، و از زنان دستفروشی که تمایل به مصاحبه داشتند، بویژه در ساعت‌های خلوت شبانه روز، گفت و گو را شروع می‌کردند. جمع‌آوری داده‌ها در این تحقیق به صورت میدانی و با انجام تکنیک مصاحبه حضوری نیمه ساختار یافته شکل است. فرایند مصاحبه با افراد تا جایی ادامه پیدا کرد که اشباع نظری حاصل شد، فرایند اشباع داده‌ها با انجام ۲۱ مصاحبه با زنان امکان‌پذیر شد. بازه زمانی جمع‌آوری تحقیق سه فصل خرداد، تیر و مردادماه سال ۱۳۹۹ بوده است، در همین سال شمار مبتلایان را یک میلیون و ۷۵۵ هزار و ۳۹۸ نفر و تعداد جانباختگان را ۶۰ هزار و ۴۴۰ نفر اعلام کرده‌اند^۱. که به مدت در شکل زیر مشخصات زمینه‌ای زنان مشارکت‌کننده در تحقیق نشان داده شده است

جدول ۱. مشخصات زمینه‌ای مشارکت‌کنندگان در تحقیق

ردیف	وضعیت تاهل	تحصیلات	تعداد فرزند	توضیحات
۱	مجرد	کارشناسی ارشد		۲۸ ساله
۲	مطلقه		۳	طلاق بخاطر

روایت زنان کار در متروی تهران در ... (صدیق پیری و دیگران) ۱۹

ردیف	وضعیت تاهل	تحصیلات	تعداد فرزند	توضیحات
				اعتیاد همسر
۳	مطلقه	دیپلم	بدون فرزند	طلاق به دلیل اعتیاد همسر
۴	مطلقه	دیپلم گرافیک	۱	
۵	مطلقه	لیسانس علوم تربیتی	۱	
۶	مطلقه		۱	
۷	متاهل			همسر از کار افتاده
۸	متاهل		۳	همسرداری اعتیاد
۹	متاهل		۱	همسر فوت شده
۱۰	متاهل	دانشجوی کاردانی گرافیک	۲	همسر فوت شده
۱۱	متاهل	بی سواد	۲	همسر دست فروش
۱۲	متاهل		۲	همسر دست فروش
۱۳	متاهل	راهنمایی	۲	همسر دست فروش
۱۴	متاهل	راهنمایی	۲	همسر سرایدار
۱۵	متاهل	دیپلم حسابداری	۱	
۱۶	متاهل	کارشناسی مدیریت آموزشی	۱	شغل همسر کارگر
۱۷	متاهل		۱	
۱۸	مجرد	کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی	-	۳۰ ساله
۱۹	مجرد	کارشناسی معماری	-	۲۵ ساله
۲۰	مجرد	دانشجوی کارشناسی مدیریت	-	پدر بازنشسته
۲۱	مجرد	کارشناسی ارشد	-	۲۸ ساله

در تجزیه و تحلیل داده، مضمون تم‌ها و الگوهای تکرارشونده و مهم از مجموعه داده‌ها استخراج و سپس از طریق کدگذاری تحلیل می‌شوند (براون و کلارک، ۲۰۱۴: ۷۸). در این روش از متن داده‌ها تم‌ها (الگوها)یی در سطوح مختلف استخراج می‌شود و در انتها مجموعه‌ای از مضامین به دست می‌آید که به ما کمک می‌کند با در کنار هم گذاشتن این تم‌ها بتوانیم به کلیتی دست یابیم که امکان فهم و مقایسه را برایمان فراهم می‌کند.

۵. یافته‌های تحقیق

با کدگذاری و تحلیل داده‌ها، هفت تم اصلی برای مقاله حاضر شناسایی شد که هر یک از زیرمقولاتی تشکیل شده‌اند. در ادامه به توضیح هر یک از این تم‌ها خواهیم پرداخت، به دلیل کیفی بودن، روش تلاش خواهیم کرد در میان این تحلیل‌ها، روایت‌های مستقیم زنان را جهت نمایش حضور آنان در این پژوهش، ضمیمه توضیحات کنیم.

۱.۵ آزار جنسی و پناه به مترو

باشند یافتن ورود زنان به عرصه‌ی عرفاً مردانه‌ی بازار کار، بر شدت چالش‌های این نیروی کار افزوده شده است، علاوه بر کار زیاد و مزد پایین، نبود امنیت و چشم‌انداز شغلی و غیره، جو ناامن و نامناسب محیط کار بویژه حرمت‌شکنی‌ها و آزار جنسی (چه رفتاری-زبانی و چه فیزیکی) فضایی به شدت استرس‌زا را برای برخی زنان ایجاد کرده است؛ این آزارها از شکل کلامی که عمده‌ترین نوع آزار جنسی را شامل می‌شوند گرفته تا پیشنهادهای جنسی و تهدید به اخراج یا تنزل مقام در صورت عدم تمکین در میان مشارکت‌کنندگان تحقیق تجربه شده است. چنان‌که در مصاحبه‌ها مشهود است چنین مواردی به‌خصوص در شرکت‌های خصوصی که نظارت بر آن‌ها پایین‌تر، تعداد کارکنان کمتر و ساعت کاری بالاتر است؛ (در نتیجه آزادی عمل بیشتری برای آزارگران فراهم است)، یا در مورد شغل‌های مربوط به نظافت خانه‌ها که ریسک بالاتری دارد، بیشتر است. از آنجایی که در فرهنگ مردسالار به ویژه در جوامع سنتی، کسی که به او تجاوز می‌شود در بسیاری از موارد و از طرف بسیاری از اذهان مقصر قلمداد می‌شود، واکنش‌ها نسبت به آزار و اذیت جنسی متفاوت است؛ از سرزنش و تمسخر گرفته تا ترحم و نگاه تحقیرآمیز، که خود باعث می‌شوند تعداد قابل توجهی از زنان سکوت کنند و به روایت‌گری، پیگیری قانونی و شکایت دست نزنند و همین مسئله خود فضای امنی برای

آزارگری ایجاد می‌کند. تمام این موارد شرایط کار را برای زنان سخت‌تر می‌کند و بسیاری از فرصت‌های شغلی را برای آنان از بین می‌برد. چالش‌هایی که گفته شد یکی از دلایل مهم روی آوردن زنان، چه بسا آنانی که تحصیلات عالی دارند، به سمت کار در مترو است. مواردی از روایت‌های زنان در این زمینه در ادامه خواهند آمد:

زن متأهل با مدرک کارشناسی در رشته مدیریت آموزشی: «قبلا مدت کوتاهی تو شرکت خصوصی کار کردم، اما چون همکارهای مرد برام مزاحمت ایجاد کردن، دیگه شوهرم نداشت برم. محیط و جو بدی بود میدونی که... تو شرکت‌های خصوصی باید یا چارچوبت رو بشکنی و به هر کاری دست بزنی یا اینکه سریع اخراج میشی یا... تو شرکت‌های خصوصی این جوریه، اول از در دوستی باهات وارد میشن و بعد مدت کوتاهی سریع میرن سراغ رابطه جنسی و... برای منم اینطوری شد که دیگه شوهرم گفت حق نداری بری و من هم نرفتم.»

دختر مجرد، دانشجوی کاردانی گرافیک: «قبلا تو خونه‌ها نظافت می‌کردم درآمد خوب بود، اما یک‌بار تو یکی از این خونه‌ها بهم تجاوز شد و دیگه برای همیشه از نظافت تو خونه‌ها خداحافظی کردم... قبلا یه نگاهی می‌انداخت که می‌ترسیدم اما می‌گفتم بابا تو توهم هستم، این خانمش اینقدر باکلاسه چطور با یه نظافتچی بخواد دوست بشه یا... اما فهمیدم مریض‌تر از این حرف‌هاست.»

۳۰ ساله، مجرد، کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی: «تو یه شرکتی توی یه تایم کوتاهی کار می‌کردم اما خیلی اذیتم کردند. من که از یه خانواده مذهبی بودم با اینکه تیمم امروزی بود ولی اذیت می‌شدم. بهم پیشنهادات و قیاحانه‌ی زیادی می‌دادن، ... از جو استرس‌زای اونجا خارج شدم چون برام خیلی چیزها ارزش داشت. تو خانواده‌ای بزرگ شده بودم که گرچه وضع مالیمون خوب نبود اما جوری بار اومده بودیم که ما بچه‌ها، هر سه‌تامون، همیشه سالم زندگی کردیم.»

۲.۵ زمینه معیشتی شکننده و آسیب‌پذیر زنان

زنان به‌عنوان بخش قابل توجهی از نیروی کار که وظیفه تأمین نیازهای خود و خانواده را بر عهده دارند، با مشکلات اجتماعی دوچندانی در فرآیندهای شغلی و زیستی خود مواجه‌اند که متأسفانه در بسیاری از موارد تحت قانون‌های حمایتی درنیامده و به آن توجهی نمی‌شود، همین مساله بسیاری از آن‌ها را به سمت شغل‌هایی با انعطاف‌پذیری بیشتر، از جمله خرده‌فروشی در مترو سوق می‌دهد. بازه زمانی بارداری و نگهداری از فرزندان بویژه در مشاغل بدون قرارداد

کاری یا قرارداد موقت و بدون بیمه، باعث از دست رفتن شغل از دست این مادران می‌شود. اعتیاد شوهر، اعمال خشونت، اعمال محدودیت و غیره از جانب او در کنار نداشتن حق طلاق نیز از عمده‌ترین مشکلات متوجه این گروه است که موجب شده بار اقتصادی خانوار بر دوش آنان به طرز مضاعفی سنگینی کند. هزینه‌ی اجاره خانه، هزینه‌ی تحصیل فرزندان، هزینه‌های درمان و نبود بیمه نیز زندگی را به‌خصوص برای زنانی که سرپرست خانوار هستند دوچندان دشوار می‌سازد. برخی مسائل نیز وجود دارد که مشخصاً از جانب کلیشه‌های سنتی بر زنان تحمیل می‌شود، در صورت عدم تمکین نسبت به این سنت‌ها طردشدگی را از جانب خانواده به همراه دارد که بر آسیب‌پذیری بیشتر آنان دامن می‌زند، تحصیل، کار یا ازدواج بر خلاف میل پدر خانواده از جمله این موارد است، پیامدهای کرونا برای زنان دستفروش چیزی جز شکننده کردن این وضعیت بفرنج چیزی به همراه نداشته است. نقل‌قول‌های زیر گویای این موقعیت هستند:

مطلقه، صاحب فرزند، لیسانس علوم تربیتی: «یه هفته بچم رو پیش مامانم اینا گذاشتم اونا بدبخت‌تر از من نمی‌رسند بهم کمک کنن، هزار مشکل و بدبختی دارن، بابام فوت کرده و مادرم بنده خدا تک و تنها چه کار کنه؟ یه حقوق کارگری بابام رو می‌گیره که کفاف خرج مادرم و دو تا خواهر کوچکتر رو هم نمیده... اونا هم مثل من اجاره میدن. باور کن وقتی کرونا گرفتم مواد غذایی تو یخچالم نبود. وقتی میام مترو بچم رو میدارم پیش مامانم ازش مواظبت کنه چون هزینه‌ی مهد کودک رو ندارم... می‌ذارم پیش مامانم حداقل یه وعده‌ی غذایی پیش مامانمه. الان ده ساله مترو کار می‌کنم ولی پس اندازی ندارم.»

مطلقه بدون صاحب فرزند، تنها: «طلاق گرفتم. به‌خاطر این‌که بدون اجازه و رضایت خانوادم ازدواج کرده بودم کسی بهم سر نمی‌زنه، بابام و خانواده گفته بودند این پسرو می‌خوای چه کار بری باهش زندگی کنی؟ پسره اهل زندگی نیست... من فکر می‌کردم دوسم داره ولی بعدها فهمیدم معتاده و حسابی دست بزن داره و ازش طلاق گرفتم. بچه ندارم، مهریه رو بخشیدم که طلاقم بده کسی هم بهم کمک نمی‌کنه نه خانواده و...».

متأهل، همسر از کار افتاده، صاحب فرزند: «یه شوهر پیرمرد و ناتوان و فلج دارم و خودم خرج زندگی خانوادم رو درمیارم، کسی کمک خرجم نیست. این اسکاج و اینا رو از پانزده خرداد میخرم، یا یه خانمی هست که خودش اسکاج‌های کاموایی می‌بافه از اون میخرم... سه‌تا بچه دارم یکی شون ازدواج کرده. مشکلات خانوادگیم زیاده ده ساله شوهرم فلج شده از کار افتاده. واقعا دیگه از پس زندگی و هزینه‌های زندگی برنمیام. هزینه‌های دارو و درمان شوهرم

روایت زنان کار در متروی تهران در ... (صدیق پیری و دیگران) ۲۳

زیاده و تحت پوشش بیمه هم نیستیم. به خاطر همین هزینه‌ها درمانش و رها کرد، مقصر نبود کرایه‌ی خونه از یه طرف و خرج و مخارج بچه‌ها از طرف دیگه...».

متأهل با همسر معتاد، دارای فرزند: «شوهرم معتاده و فقط شب‌ها میاد خونه بساط پهن می‌کنه. طلاقم نمیده... از بس تو خونه بساط مواد پهن کرد یکی از بچه هام رو معتاد کرد ولی الان دیگه اجازه‌ی بساط پهن کردن نمیدم و فقط آخر شب میذارم بیاد خونه بره کپه‌ی مرگش رو بذاره، خدا ازش نگذره.»

۳۰ ساله، مجرد، کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی: «باید کار کنیم و کمک خرج خانوادمون بشیم. اجاره بالا رفته و بابام که کارگره و الان دیگه نمیتونه کار کنه و مامانم عمرش به این دنیا نبود. بابام تا جایی که تونسته برامون کار کرده و زحمت کشیده و الان خب نوبت ماست. الان خواهر بزرگمون پنج ساله نامزده ولی تونستیم جهیزیه‌ش رو تهیه کنیم. از صبح تا شب کار می‌کنیم ولی نمیرسیم... هزینه‌های زندگی خیلی بالا رفته.»

۳.۵ ناخوشی و فرسایش جسمانی در مترو

در کنار سختی‌های دیگر کار در محیط مترو از شلوغی گرفته تا سروکله زدن با مأمورها، زنان مترو تجربه‌ی ناخوشی‌ها و سختی‌های جسمانی ناشی از سنگینی وسایل، نبود جایی برای نشستن و استراحت کردن و بالا و پایین رفتن از پله‌های مترو در ایستگاه‌های مختلف را نیز تجربه می‌کنند. مأموران حراست مترو عموماً به دستفروشان که روی صندلی‌های انتظار نشسته باشند تذکر می‌دهند یا تهدید به ضبط اجناس‌شان می‌کنند که همین مسئله باعث می‌شود این دستفروشان همیشه و بدون استراحت از ایستگاهی به ایستگاه دیگر و از خطی به خط دیگر در حال حرکت باشند.

سوم راهنمایی، متأهل، صاحب فرزند، شوهر سرایدار: «مشکلی که مترو داره خستگی، کمردرد و زانو درد زیاده از بس راه میریم و پله‌ها رو بالا و پایین می‌کنیم.»

۳۰ ساله، مجرد، کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی: «من به عنوان زن مشکلی که دارم بخاطر اندام نحیف و ضعیفم گاهی واقعا تو جابجایی وسایلم به حدی کمردرد می‌گیره که حد و اندازه نداره...».

مطلقه، همسر معتاد، صاحب فرزند: «ما دستفروش‌ها اون قدر پله‌ها رو بالا و پایین میریم که زانوهایمون خیلی درد می‌گیره. من لباس زیر می‌فروشم، چون اجناس خیلی تنوع داره و ساک رو که روی دوشم میذارم شونه‌هام در کنار زانوهایم درد می‌گیرن. شب از درد دست خوابم

نمی‌بره. من آگه دست خودم بود و کار دیگه‌ای بهم می‌دادن دیگه دستفروشی تو مترو رو کنار می‌ذاشتم. فکر کن با این وضعیت خط عوض کردن و ساعت‌های طولانی تو مترو بالا و پایین رفتن از پله‌ها و گیر دادن مأمورها... کرونا مشکلاتمون نه تنها کم نکرد که زیاد کرد، فروشمون خیلی کم شده».

۴.۵ نگاه تحقیرآمیز دیگران

بسیاری از زنان متروکار به‌خاطر نوع شغل و محیط کاری‌شان عموماً از جانب خانواده، مسافران و مأموران مترو به دیده‌ی تحقیر نگریسته می‌شوند. معمولاً این زنان سعی می‌کنند کار خود را به‌خصوص از خانواده‌های درجه‌ی دوم خود پنهان کنند تا از زخم زبان‌ها یا نگاه تحقیرآمیز آنان در امان باشند. اما در محل کار قضیه شکل متفاوت‌تری می‌یابد و به زنان به دیده‌ی جنس ضعیف نگاه شده و الفاظی حاکی از سلطه‌ی جنسی، نگاه از بالا و قلدرمآبی آقایان دیده می‌شود. یکی از زنان که متاهل و با تحصیلات کارشناسی مدیریت آموزشی است می‌گوید: «اوایل هیچ‌کدوم از فامیل‌هامون نمیدونستن و بعد که فهمیدن بعضی‌هاشون در دعوا تیکه‌های خودشون رو به من و شوهرم میندازن. همین مادرشوهرم و شوهرخواهرم وقتی دعوامون شد کلی طعنه بهم زدن که تو خوشگل میکنی برای مردها و دستفروشی میکنی و از این حرف‌ها...». ۲۸ ساله، کارشناسی ارشد، مجرد: «کار کردن عیب نیست ولی یه جورایی غرورم لگد مال میشه. الان کسی از فامیلامون در مورد کار کردن من تو مترو اطلاع نداره چون ظرفیت این رو ندارن و دوست هم ندارم بدونن».

۳۰ ساله، مجرد، کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی: «اقوام و آشنایانمون نمی‌دونن ما تو مترو کار می‌کنیم و نمی‌خوایم بدونن، علی‌الخصوص خانواده دامادمون آگه بفهمن خیلی بد می‌شه و خداروشکر تا الان نفهمیدن».

از دیگر مصادیق تحقیر زنان، متلک‌گویی مردان متروست. آزارگری جنسی در ایران، حتی با وجود موانع سنتی که زنان را از روایتگری چنین آزارهایی باز می‌دارد، آمار بالایی دارد. زنانی که در مترو کار می‌کنند نیز از این قاعده مستثنی نیستند و چه از جانب مسافران و چه از جانب مأموران مترو متوجه چنین آزارها و برخوردهای جنسیتی می‌شوند. این برخوردها چنان‌که از صحبت‌های این زنان برمی‌آید به‌خصوص در ایستگاه‌هایی که مسافران پایین شهر در آن حضور بیشتری دارند، افزایش می‌یابد. اما به‌طور کلی چالش اصلی این زنان برخی مأموران حراست

روایت زنان کار در متروی تهران در ... (صدیق پیری و دیگران) ۲۵

مترو هستند، از آنجایی که وظیفه‌ی جمع‌آوری این زنان را دارند، می‌توانند از آن‌ها باج‌خواهی کنند، زنان نیز برای حفظ شغل خود نمی‌توانند نسبت به آزارگری‌ها واکنش جدی نشان بدهند. ۲۵ ساله، مجرد، لیسانس معماری: «بزرگترین مشکل من و باقی زن‌ها اینه که مردها نگاه جنسیتی بهمون دارن و قصدهایی که به ما دارن و تیکه‌هایی که به ما می‌اندازن... انگار همش زیر نظر و قضاوت این مردها هستیم و راحت نیستیم. خود کار کرده سخت نیست، سختیش همین نگاه‌های جنسیتی».

۵.۵ جدال‌های همیشگی در مترو

از آنجایی که دستفروشی در ایران شغل رسمی محسوب نمی‌شود، همواره به دلیل خارج بودن آن از شمول نظارت قانونی با برخورهای سلیقه‌ای و در برخی موارد خشونت‌آمیز طرف است و در سطح شهر و توسط مأموران سد معبر یا در ایستگاه‌های مترو توسط مأموران حراست مترو اتفاق می‌افتاد. پس از شیوع کرونا و افزایش مسائل معیشتی خانوارها، بر تعداد دستفروشان و به‌خصوص دستفروشان زن در مترو روبه‌رو هستیم که از جانب همکاران و مسافران و... به‌طور روزانه با انواع خشونت‌های فیزیکی و روانی و جنسی مواجه می‌شوند و در خیلی از موارد اجناس و اموال آن‌ها ضبط می‌شود. در بسیاری از روایت‌های این زنان دستفروش آمده است که برای آزادسازی این اجناس ضبط شده پیشنهادهای جنسی به آن‌ها داده شده است. چنان‌که به‌نظر می‌رسد و از صحبت‌های مشارکت‌کنندگان در تحقیق بر می‌آید، رفتارهای خشونت‌آمیز به‌خصوص با زنان دستفروش در مترو از مردان بیشتر است و نظارت قهری بیشتری نسبت به آنان صورت می‌گیرد.

دانشجوی مدیریت، کارشناسی، مجرد: «دو سه باری بیشتر مأمورین اجناس من رو گرفتن و من بدون هیچ مقاومتی اجناسم رو تحویل دادم خودم میدونم که کار غیرقانونی هست ولی اونا حق ندارن با ما با بددهنی رفتار کنن. احترام باید سرشون بشه و به ما احترام بذارن».

سوم راهنمایی، متاهل، صاحب فرزند، شوهر سرایدار: «یه زمانی خیلی کم گیر میدادن ولی گیر دادنشون الان زیاد شده، جوری شده جنس من رو دو بار گرفتن، به‌خاطر همین دیگه چادر سر می‌کنم و وقتی اونجا باشن بدلیجات رو زیر چادرم پنهون میکنم، هرچند اصلاً چادری نیستم ولی چون اون دوبر اجناسم رو بهم پس ندادن و ضرر بدی کردم دیگه ترسیدم و این کار رو کردم. سعی میکنم خودم رو تابلو نکنم و انقدر خط عوض میکنم که شناساییم نکنن».

بیوه، صاحب فرزند: «یکبار یا یکیشون درگیر شدم جوری چادر من رو کشید که چادر از سرم افتاد. اجناسم رو گرفتن و به حدی شأن من رو خرد کردن که تا دو سه روز سر کار نرفتم ولی باز گفتم جون هم بدم کارم رو ادامه میدم».

۶.۵ مزیت‌های کار در مترو برای زنان خرده‌فروش

با مصاحبه با زنان، متوجه روایت‌ها و استدلال‌های شدیم که نشان می‌دهد آنان به دلایلی خرده‌فروشی و کسب و کار در مترو را بهتر از فضاهای دیگر تشخیص می‌دهند که در ادامه نشان داده می‌شوند.

۱.۶.۵ کسب و کار راحت در مترو

خرده‌فروشی در مترو در کنار تمام سختی‌ها و خطرات آن می‌تواند برای زنان فرصت‌های خوبی هم در پی داشته باشد؛ کسب درآمد و گریز از فقر مطلق، کمک به خرج و مخارج خانه و خانواده، به‌خصوص تحصیل فرزندان و اجاره‌ی خانه. از طرفی چنین شغلی برای زنانی که از پشتوانه‌ی مالی و سرمایه‌ی اولیه‌ی برخوردار نیستند مناسب است و می‌توانند بدون هزینه‌ی اجاره جا و مکان در تهران و با اندک پولی برای خرید اجناس که عمدتاً هم به‌صورت قسطی خریداری می‌کنند در محیط مترو به کسب درآمد بپردازند.

دانشجوی مدیریت، کارشناسی، مجرد: «آن‌چنان سرمایه‌ای نمی‌خواد. من الان اجناسم رو قسطی میارم و می‌فروشم... اگر مغازه می‌زدم کلی پول رهن و اجاره می‌خواست».

بیوه، فوت همسر، صاحب فرزند: «از نظر من خوبی مترو اینه که منی که سرمایه ندارم مغازه بگیرم خودش فرصتی خوبی به من داده برای کسب‌وکار و اینکه زمستون‌ها حداقل از سرما در امانیم».

سوم راهنمایی، متاهل، صاحب فرزند، شوهر سرایدار: «همین که می‌تونم گلیم خودم رو از آب بیرون بکشم و دستم رو جلوی غریبه‌ها دراز نکنم و روی باید خودم بایستم، به خودم افتخار می‌کنم. همین که تونستم بچه‌هام رو به این مرحله برسونم کلیه. الان دخترم دانشجوی ژنتیکه و پسرم دانشجوی مهندسی کامپیوتر و مهم‌تر از همه این که تونستم به شوهرم کمک کنم خداروشکر».

۲.۶.۵ فضای زنانه و احساس امنیت

یکی دیگر از ویژگی‌هایی مثبت مترو برای کار زنان، فضای جداگانه واگن زنان در قطارهای مترو است؛ به‌خصوص آن‌هایی که از کار کردن در محیط‌های دیگری مثل شرکت‌های خصوصی و غیره تجربه‌ی منفی‌ای داشتند چنین فضایی می‌تواند احساس استقلال و امنیت در آنان را ارتقا بخشد. زنی مطلقه، صاحب فرزند و لیسانس علوم تربیتی می‌گوید: «مترو بهتر از شرکت‌های خصوصی است. دوستم شرکت کار می‌کرد او مدتی مترو. وضع شرکت‌ها خوب نیست می‌گفت رابطه می‌خوان همکار و مدیر عامل».

۳۰ ساله، مجرد، کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی: «اولش با لوازم آرایشی کارم رو تو مترو شروع کردم و کم‌کم پس‌انداز کردم و مانتو و تی‌شرت و روسری و ساپورت و خلاصه هر چیزی که فکرشو بکنی برای فروش می‌آوردم. از کارم تو مترو نسبت به قبل راضیم چون دیگه نه باجی به کسی قراره بدم و نه روح و روانم اذیت میشه. مترو مشکلات خودشو داره ولی بهتر از شرکت‌ها و جاهاییه که امنیت ندارن. خوبی دیگه‌ی این شغل اینه که آدم احساس رئیس بودن می‌کنه و صاحب‌کار نداره؛ این خودش یه نعمته».

۳.۶.۵ انعطاف‌پذیری شغلی

نکته‌ی مثبت دیگر کار در مترو انعطاف‌پذیری آن از لحاظ زمانی، فروش اجناس مختلف یا استقلال عمل است. برای زنانی که در حال تحصیل هستند یا وظایف خانه و فرزندان بر دوش آن‌هاست، انعطاف‌پذیری مزیت شغلی بزرگی به حساب می‌آید. بسیاری از این زنان، تنها در زمان‌هایی که به‌شدت در مضیقه مالی به سر می‌برند به کار در مترو روی می‌آورند. از مهم‌ترین مواردی که این زنان در این مورد به آن اشاره کردند نداشتن صاحب‌کار یا به قولی آقا بالاسر است. که به آن‌ها آزادی عمل بیشتری در بحث شیوه‌ی کسب درآمدشان می‌دهد. خانمی ۲۸ ساله، با تحصیلات کارشناسی ارشد و مجرد می‌گوید: «هر ساعتی دوست داشته باشم می‌تونم بیام و اینکه اینطوری به دانشگاه و کلاسام میتونم برسم چون هر وقت میخوام میام و هر وقت کاری باشه».

دیپلم حسابداری، متأهل، صاحب فرزند: «قبلا من در شرکت کار می‌کردم اما کار تو مترو برای من درآمدش بیشتر بود و اینکه کسی بالای سرت نیست خودت آقا بالاسر خودتی، خودت رئیس خودتی و اینکه هر وقت نیاز داشته باشی، هر زمان و هر موقع آدم نیاز داشته باشه، میاد و فروشش رو انجام میده و میره».

۴.۶.۵ کار در مترو به عنوان سکوی پرش

علاوه بر وجود مضیقه‌ی مالی یا نیافتن شغلی دیگر در سوق دادن زنان به کار در مترو، در برخی موارد نیز اهدافی آینده‌نگرانه و بلندپروازانه برای چنین کاری در ذهن این زنان شکل می‌گیرد. استقلال مالی، جمع کردن پس‌انداز برای مهاجرت، جمع‌آوری پول برای راه انداختن کسب‌وکار شخصی در خارج از مترو یا صرفاً پرداخت هزینه‌های تحصیل دانشگاهی برای یافتن موقعیتی شغلی در آینده از این اهداف هستند.

۲۸ ساله، کارشناسی ارشد، مجرد: «میخواهم یک شغل موقتی برام باشه تا زمانی که به استقلال مالی برسم این کار رو انجام میدم. نهایتاً تا چند سال دیگه که یه منبع مالی بتونم ازاین راه تهیه کنم میام و دیگه بعدش نمیام... راستش به دنبال اپلای هستم و اینکه برم چون این‌جا بمونم وضعیتم بهتر از این نمی‌شه».

۳۰ ساله، مجرد، کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی: «به شخصه اگه کرونا ادامه پیدا کنه دنبال ایده جدیدی تو مترو هستم که مردم بدون ترس مثل قبل ازم کالا و جنس بخرن. ذهن خلاقیتی دارم و این‌که چیزهای تزئینی خودم درست می‌کنم. برنامه دارم که تو این زمینه کار کنم اول تو مترو و کم‌کم یه کارآفرین بشم البته راه درازی در پیش دارم».

۷.۵ چالش‌های مضاعف زنان کار در میانه‌اپیدمی کرونا

یکی از مهمترین مقولات تحقیق این است که اپیدمی کرونا زنان خرده فروش در مترو تهران را با چالش‌های زیادی مواجه کرد. در ادامه در قالب زیر مقولاتی به این چالش‌ها می‌پردازیم:

۱.۷.۵ چرخه ابتلا به کرونا و استمرار کار

با شیوع بیماری کرونا در ایران، یکی از مخاطره‌آمیزترین اماکن شیوع این بیماری در متروها بود که جان مسافران و همچنین خرده‌فروشان را تهدید می‌کرد. عدم حمایت‌های دولتی از قشر پایین در دوران شیوع و قرنطینه، باعث شد این اقشار ریسک حضور در چنین اماکنی را بپذیرند و برخی اوقات حتی با وجود بیمار شدن برای تأمین مایحتاج زندگی خود در شرایطی تورمی و کرونایی، باز هم به مترو برگردند که این مسئله، خطر چنین محلی را دوچندان می‌کرد. از طرفی عدم پوشش فراگیر بیمه‌های درمانی و گرانی هزینه‌های درمان و بستری بیمارستان باعث می‌شد بسیاری از خرده‌فروشان مترو در عین نیاز به بستری یا مراقبت‌های ویژه از این کار امتناع

کنند و به خوددرمانی روی بیاورند یا بدون تن دادن به قوانین قرنطینه‌ی پس از ابتلا به بیماری، از سر ناچاری دوباره به محیط مترو روی بیاورند.

متأهل، کارشناسی مدیریت آموزشی: «کرونا‌ی خفیف گرفتم و کامل سرکار اوادم. کمی اذیت شدم و به کسی هم نگفتم. آخه مشتری‌ها همینطوری هم ترس داشتن اگر می‌گفتیم که دیگه می‌رفتن و هیچ‌وقت بر نمی‌گشتن. از طرفی موقع دادن قسط واممون بود و مجبور بودم بیشتر کار کنم؛ روزی پنج الی شش ساعت».

مطلقه، صاحب فرزند، لیسانس علوم تربیتی: «کرونا گرفتم ولی فقط یه هفته نیومدم سرکار چون ناچار بودم بیام با اینکه حال خوب نبود. خوب من یه زن تنها و بدون سرپناه و بدون حامی و سرپرست با یه بچه چه کار کنم؟ کسی هم بهم کمک نمی‌کنه، نه خانواده نه جای دیگه».

مطلقه، همسر معتاد، صاحب فرزند: «من خودم با این‌که همیشه رعایت می‌کردم کرونا گرفتم، ولی فقط هفت هشت روزی خونه موندم و بعد از اون دوباره اوادم مترو، مجبور بودم. دکتر هم رفتم ولی نه دفترچه بیمه داشتم و نه هیچی. فقط یه سری دارو برام نوشتن و خوردم. میخواستن بستریم کنن ولی خودم گفتم نه حال خوبه... راستش به‌خاطر اینکه می‌دونستم هزینه‌ها گرونه و از پس هزینه‌های بیمارستان بر نمی‌ومدم. برای همین حاضر نشدم بستری بشم».

۲.۷.۵ کرونا و افزایش مخارج زندگی

شیوع یکباره‌ی بحران کرونا آن هم در شرایط رکود اقتصادی، شرایط اضطراری را برای آن دسته از دانشجویان و دانش‌آموزانی ایجاد کرد که خود و خانواده‌شان با عدم تمکن مالی و فقر دست و پنجه نرم می‌کردند. از آنجایی که آموزش چه در سطح مدارس و چه در سطح تحصیلات دانشگاهی همواره حضوری بوده، هم مدارس و هم خانواده‌ها هیچ‌گاه به فکر تهیه وسایل مورد نیاز برای آموزش مجازی نبوده‌اند و آغاز چنین نوع آموزشی هزینه‌ی یکباره‌ای را به آن‌ها تحمیل کرد که طبق گفته‌ی وزیر آموزش و پرورش نیز یکی از مهمترین مصائب کرونا، ترک تحصیل خیل عظیمی از دانش‌آموزان بود. افزایش این نوع از مخارج در کنار اضافه شدن مخارج اضافی پیشگیری از بیماری کرونا همچون الکل ضدعفونی، ماسک یا دستکش و همچنین هزینه‌های بیماری و درمان، باعث شد بر همه‌ی اقشار کم‌درآمد و همچنین زنان خرده‌فروش در مترو فشار کاری مضاعفی برای تأمین این هزینه‌های اضافی وارد شود. افزایش

چنین مخارجی در کنار کاهش فروش به دلیل خلوت شدن مترو یا هراس مسافران از خرید در مترو، به معنای افزایش ساعات کار برای تأمین نیازهای مالی این زنان نیز بود.

متاهل، راهنمایی، صاحب فرزند، شغل همسر کارگر: «از وقتی کرونا اومد سه تا از بچه‌های دانشجوم کلاس هاشون مجازی شد و مجبور شدیم برای دوتاشون گوشی لمسی بگیریم چون نداشتن و با گوشی‌هایی که داشتن نمی‌تونستن وارد کلاس بشن، مجبور شدیم برای این‌که عقب نیفتن براشون بخریم... حتی اگه کرونا ادامه پیدا کنه مجبورم بخاطر وضعیت و شرایط سختمون، همچنان با وجود فروش کم کار کنم چون کار دیگه‌ای فعلا ندارم و نیست».

سوم راهنمایی، متاهل، صاحب فرزند، شوهر سرایدار: «کرونا مشکلات مالیمون رو دوباربر کرده. قبلا خورد و خوراک بود، ولی کرونا یه هزینه‌های دیگه بهمون اضافه کرد؛ مواد ضد عفونی، ماسک، دستکش... از وقتی اومد وسعمون تنگ‌تر شد، دلار بالا رفت، گرونی زیاد شد، وضع مردم بدتر شد و فروش همگی کم شد».

متاهل، همسر معتاد، صاحب فرزند: «تو این دوران کرونا مشکلات ما بیشتر شده نمیتونم برای دوتا بچه‌ی محصلم گوشی بخرم که از درسشون عقب نیفتن. چندباری خونه‌ی یکی از همسایه‌هامون رفتند و با گوشی همکلاسی‌هاش خوندن ولی دیگه مامانه بهم گفت حاج‌خانم پسر و شوهرم روی کرونا حساسن و کرونا با کسی شوخی نداره، دیگه به امید و حسن بگین نیان، بهشون گفتم اونا هم نرفتن، هر چی هم به همسایمون گفتم خداروشکر ما هیچکدوممون کرونا نگرفتیم اون میگفت شاید ما ناقل باشیم و از این حرف‌ها هم به فکر شما و هم خودمون هستیم».

۳.۷.۵ هراس افکنی و کاهش فروش

از مهمترین عواملی که شرایط را در دوران کرونا بر خرده‌فروشان مترو سخت‌تر کرده یکی مراجعه‌ی کمتر مسافران به مترو به دلیل هراس از گرفتار شدن به بیماری در فضای بسته و در نتیجه خلوت شدن قطارهاست و دیگری اینکه نسبت به اجناس خرده‌فروشان از حیث آلودگی به ویروس به دیده‌ی تردید می‌نگرند و از آن‌ها خرید نمی‌کنند. عمده‌ی خریداران باقی‌مانده برای این فروشندگان عموماً افراد شاغل و کارمند هستند که آن‌ها نیز در روزهای تعطیل حضور ندارند و درآمدی نصیب این خرده‌فروشان نمی‌شود. همچنین دقیقاً به دلیل هراس از بیماری کرونا برخی کمک‌های انسان‌دوستانه‌ای که پیش از این از جانب مسافران به این زنان می‌شده کاهش پیدا کرده است.

روایت زنان کار در متروی تهران در ... (صدیق پیری و دیگران) ۳۱

ابتدایی، مطلقه به دلیل اعتیاد همسر، دارای فرزند: «کرونا باعث شده مردم رفتارشان نسبت به ما تغییر کنه و ازمون چیزی نخرن... از دستمون عصبی میشن، یکبار یکی از خانم‌ها بهم گفت شما و امثال شما مترو رو آلوده کردین و تعدادتون زیاده، این باعث بدبختی مردم و افراد مترو شده همه‌تون کرونا دارین...» .

متأهل، دیپلم طراحی و دارای فرزند: «همه‌ی کسانی که کارمند بودن مشتری‌های ثابت خوراکی‌های من بودن. آیدین، آدامس، بسته در بسته‌های کوچیک، کنجد و همه چیز خوردنی می‌فروشم، اما وقتی کرونا اومد مشتری‌هام کمتر خرید می‌کنن».

۲۸ ساله، کارشناسی ارشد، مجرد: «فکر می‌کنن لوازم و اجناس ما آلوده به ویروسه. برای اطمینان جنس و کالا را جلوی چشم مشتری با الکل براش ضد عفونی می‌کردم، اما متأسفانه خیلی اوقات حتی بدون فروش یه جنس دست خالی خونه می‌رفتم... روزهایی که دست خالی میرم راستش خیلی احساس خستگی شدید و درد می‌کنم و گاهی هم تو تنه‌ایم گریه می‌کنم».

متأهل، همسر معتاد، صاحب فرزند: «گاهی شده نون خشک رو خالی می‌خوریم و چیزی نداریم همراهش بخوریم. کرونا باعث شده ... قبلاً در کنار فروشم حداقل یکی پیدا می‌شد یه غذایی برام می‌خرید منم کمی ازش می‌خوردم و بقیه‌اش رو می‌بردم برای خونه و بچه‌هام. ولی از وقتی کرونا اومده کمک نمی‌کنن و مردم بهم غذایی نمیدن».

بیوه، فوت همسر، صاحب فرزند: «از وقتی کرونا اومده قطارها خلوت‌تر شده و اینکه مردم می‌ترسن ازمون چیزی بخرن، یه عده‌ی کمی ازمون می‌خرن، علی‌الخصوص روزهای غیر تعطیل خانم‌های کارمند ازمون می‌خرن اما روزهای تعطیل اومدن و نیومدنمون فرقی نداره. قبل کرونا فروش خوب بود اما بعدش فروش کم شد و این‌که ساعتهای اداری که بخاطر این محدودیت‌های کرونا باعث شد خانم‌های کارمند کمتر ازمون خرید کنن. خانم‌های خونه‌دار هم که دیگه یا بیرون نمیان یا می‌ترسن ازمون بخرن. الان من از ساعت یازده اومدم تا این ساعت هیچی نفروختم».

۴.۷.۵ کرونا و تضعیف شبکه‌های اجتماعی زنان متروکار

با شیوع کرونا در بین تمام اقشار مردم رفت‌وآمدها برای جلوگیری از انتقال بیماری کم شد، اما برای کسانی که محیط شغلی پرخطرتری از لحاظ احتمال آلودگی به این ویروس داشتند شرایط سخت‌تر بود و بسیاری از نزدیکان سعی کردند تا جای ممکن با آنان رفت‌وآمد نداشته باشند، از جمله‌ی چنین اقشاری با ریسک بالاتر ابتلا به کرونا، خرده‌فروشان مترو و البته زنان مترو کار

بودند که علاوه بر سختی‌های شغل‌شان در دوره‌ی کرونا از نزدیکان و حتی فرزندان‌شان نیز دورتر شدند. زنی با تحصیلات ابتدایی، مطلقه به دلیل اعتیاد همسر و دارای فرزند می‌گوید: «کرونا باعث شد از بچه‌ها دور بشم. همیشه به من سر می‌زدند اما خیلی وقته نیومدن. خودم حس می‌کنم بچه‌ها ازم میترسن چون کارم تو مترو هست و احتمال آلوده شدن من به کرونا بیشتره می‌ترسن به خاطر نوه‌هام و خودشون. ازوقتی کرونا اومده اوضاعم واقعا بد شده، پسرم بیمار و خودم فروشم کم شده».

۲۷ ساله، فوق دیپلم حسابداری، متأهل، شغل همسر مسافرکشی با موتور: «الان ما که می‌ترسیم جایی بریم یعنی شوهرم می‌گه نریم چون فردا می‌گن چون فاطمه تو مترو کار می‌کنه ما رو مریض کرد و بهمون کرونا داد. منم دیدم راست می‌گه تصمیم گرفتیم خونه‌ی هیچکس نریم. در طول این مدت با کسی رفت‌وآمد نداشتیم».

۵.۷.۵ تنش با مسافران

با افزایش استرس و اضطراب اجتماعی در زمان شیوع کرونا و نگرانی مردم از بیمار شدن در فضاهای شلوغ و بسته، آن‌ها به‌خصوص نسبت به کسانی که در مترو دستفروشی می‌کنند بدبین شده‌اند و این امر باعث افزایش درگیری‌ها و دعوا و چالش‌ها در مترو به‌خصوص بین مسافران و دستفروشان شده است. با شیوع بیماری کرونا در بسیاری از موارد مسافران، دستفروشان را همچون سوژه‌های بیماری‌زا تلقی می‌کنند و نسبت به حضور آنان در واگن واکنش منفی نشان می‌دهند. دانشجوی رشته مدیریت در مقطع کارشناسی می‌گوید: «از صبح تا دیر وقت تقریباً نه ساعت بیشتر میام بدون استراحت. کمردرد و خستگی به‌کنار، رفتار مأمورها به‌کنار، رفتار بعضی مسافرها رو هم باید تحمل کنیم. دفعه قبل یکی از مسافرها بهم گفت هوی خانم چرا حواست نیست ساکت پام رو له کرد. خب می‌تونست مودبانه رفتار کنه من حواسم نبود.. منم جوابشو دادم یه دعوایی هم بینمون صورت گرفت».

مطلقه، صاحب فرزند: «از وقتی کرونا اومده وقتی مترو شلوغ باشه مردم باهامون برخورد خوبی ندارن و فروش کمتری هم داریم فکر می‌کنن ما کرونا آوردیم! چی بگیم... جوری رفتار می‌کنن ما باعث شیوع بیشتر کرونا میشیم؛ ما گناهی نکردیم و مجبوریم».

مطلقه، همسر معتاد، صاحب فرزند: «اما این میون تک‌وتوک مسافرایی هم هستن که از ما به حراست مترو شکایت می‌کنن و خواستار جمع‌آوری ما هستن. این ایام کرونا هم شکایت‌ها

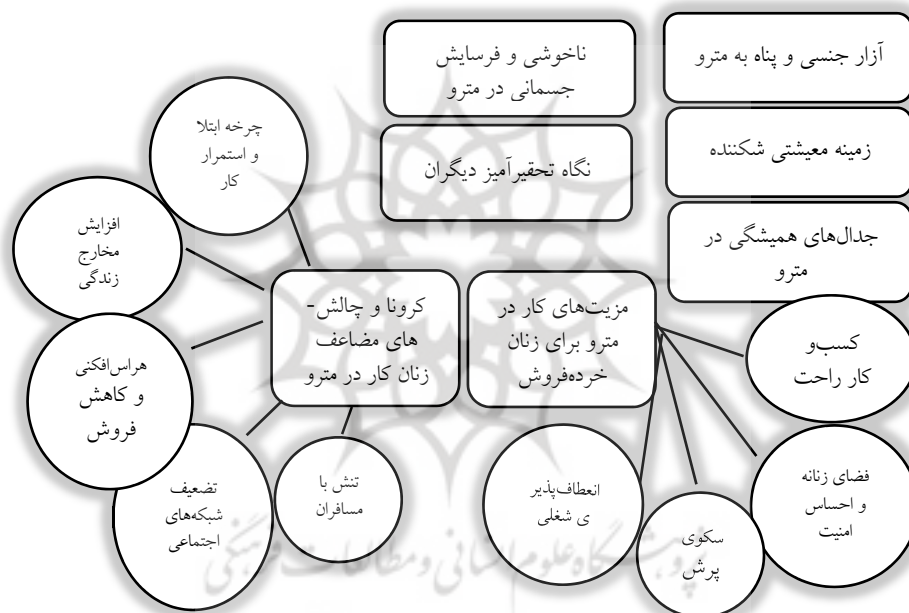

روایت زنان کار در متروی تهران در ... (صدیق پیری و دیگران) ۳۳

بیشتر شده چون مردم نه تنها از خرید از ما می ترسن بلکه فکر می کنن ما باعث گسترش شیوع و پخش ویروس کرونا میشیم».

۳۰ ساله، مجرد، کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی: «الان مردم اون صبورشون رو از دست دادن و زود از کوره در میرن. شاید باور نشه ولی روزی نشده ما تو مترو دعوا نبینم، یا فروشنده‌ها با هم یا مردم با فروشنده‌ها و برعکس یا مسافرا با هم... حوصله‌ی مردم خیلی کم شده استرس شون زیاد شده... همه چهره‌ها پر از استرس و اضطراب و نگرانی شده».

در شکل زیر شبکه مضامینی که روایت زنان کار در متروی تهران را در میانه اپیدمی کرونا را نشان می دهد نشان داده شده است.

شکل ۲. مضامین روایت زنان کار در متروی تهران در میانه اپیدمی کرونا

۶. نتیجه گیری

چالش‌ها و مسائل کار زنان، به‌خصوص در حیطه‌ی اقتصاد غیررسمی در ایران و بسیاری از کشورهای جهان، بر کسی پوشیده نیست. درست به دلیل غیررسمی بودن، موقتی بودن و ثابت نبودن محل کار در این بخش از فعالیت اقتصادی، هیچ‌گاه پیمایش‌های دقیق و در نتیجه

اطلاعات جامعی در این حوضه وجود نداشته و بسیاری از نیازهای این دسته از نیروهای کار و حقوق‌شان، چه به لحاظ امنیت جانی، روانی و چه از لحاظ حمایت‌های معیشتی، نادیده گرفته شده است. با شروع اپیدمی کرونا، گویی متغیر تشدید کننده‌ای بر تمامی مشکلات از پیش موجود این زنان اضافه شد و در سایه‌ی ادامه‌ی کم‌توجهی‌ها، شرایط امکان زندگی را هرچه بیشتر برای آن‌ها دشوار ساخت. مسائل کار زنان در حوزه اقتصاد غیر رسمی در ایام شیوع کرونا، برای بخشی از زنان کار در مترو، به دلیل فضای خاص این محیط پرابلماتیک‌تر و پیچیده‌تر بوده است.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد کرونا با مداخله‌ی میانجی‌های واسطی، وضعیت فقر و آسیب‌پذیری و در نتیجه امنیت شغلی و روانی زنان کار غیر رسمی در مترو را تشدید ساخت؛ با ایجاد افزایش ریسک ابتلاء و گرفتار شدن در چرخه بیماری، افزایش هزینه درمانی خود و خانواده، افزایش هراس در مشتریان آن‌ها به دلیل تصور آلوده بودن محصولات و یا کم شدن عبور و مرور با مترو و در نتیجه کاهش فروش محصولات و افزایش خرید تجهیزات آموزشی برای کلاس‌های آنلاین فرزندان. همه این موارد از طرفی هزینه‌های زندگی را برای آن‌ها افزایش داده و از طرفی درآمد آن‌ها را کاهش داده است، پور محمدی و یوسفی (۱۳۹۹) نیز قبلاً در مطالعه خود نشان داده بودند که منابع درآمدی گروه‌های آسیب‌پذیر از قبیل زنان، در ایام اپیدمی کرونا افت پیدا کرده است. اضطراب فراگیر فضای حاصل از این اپیدمی از جهت ریسک ابتلا به بیماری در کنار مسائل استرس‌زای معیشتی از جمله اجاره‌ی خانه، خوراک و تحصیلات در شرایط بحران‌های اقتصادی کشور و افزایش تورم، شرایط روانی سختی را برای این زنان ایجاد کرده که برای بسیاری از آنان تحمل‌ناپذیر و سخت بوده است. تصور مسافران مترو از آنان به‌عنوان سوژه‌های بیماری‌زا و افزایش فاصله از آنان و ادامه‌ی همین نوع نگاه توسط اطرافیان دور و نزدیک و حتی فرزندان، بر تنش‌هایی زنان خرده‌فروش در مترو افزوده است، این در حالی است که تا قبل از اپیدمی، این پیوندهای اجتماعی برای زنان در حکم سرمایه اجتماعی عمل می‌کرد که در تخفیف مسائل آنان تا حدود زیادی مؤثر واقع شده بود.

برای این قشر از نیروهای کار در صورت ابتلا به بیماری حمایت‌های مشخصی انجام نمی‌گیرد. این در حالی است که زنان مورد مطالعه عمدتاً جوان، متأهل، دارای فرزند و سرپرست خانوار و اغلب تحصیل کرده‌اند. این یافته با نتایج مطالعه مصمم و همکاران (۱۳۹۶) همسوست ولی تا حدود زیادی نقض‌کننده یافته‌های گلدین (2022)، است که زنان دارای تحصیلات بالاتر از امنیت شغلی بالاتر و در شرایط شیوع بیماری از امنیت سلامت بالاتری

برخوردار بوده‌اند. چراکه اکثر زنان نه تنها از پوشش‌های حمایتی و بیمه برخوردار نیستند، بلکه از پرداخت هزینه‌های درمانی، بستری شدن یا سایر این خدمات ناتوان بوده و یا خوددرمانی را در پیش گرفته‌اند، زنان دستفروش مترو معمولاً به دلیل گرفتاری‌های مالی ناشی از پرداخت اقساط و یا اجاره ماهانه، مجبور شده‌اند در شرایط بیماری به محل کار باز گردند که خود خطر بالا رفتن ابتلا به کرونا چه برای مسافران و چه برای دیگر دستفروشان حاضر در این مکان را در پی داشته است. می‌توان به عدم امنیت مالی، اضطراب و در بسیاری از موارد عدم «امنیت وجودی» به عنوان مهمترین روایت‌های زنان دستفروش در مترو در میانه اپیدمی کرونا اشاره کرد، موضوعی که با نتایج پژوهش صادقی فسایی و آجورلو (۱۳۹۱) از انگیزه زنان دستفروش مبتنی بر عادت و لذت همخوانی چندانی ندارد، هرچند با انگیزه نیازهای مالی، محیط زنانه و انعطاف‌پذیری شغلی مطرح‌شده همسوست.

نتایج مطالعه، بر کاربست تئوری بازارکار دوگانه بویژه در بحبوحه اپیدمی کرونا در میدان اشتغال غیررسمی زنان صحنه می‌گذارد از یک سو، غیبت و جابجایی در اینگونه مشاغل زیاد است زیرا برای دوری از مزاحمت‌ها، زنان دائماً در جست و جوی فضای امن و امن تر برای کارند، آنان به دلایلی از جمله احساس امنیت در فضای مترو، انعطاف‌پذیری یا امکان پس انداز درآمد برای ارتقای کار خود در خارج از این فضا، از مترو به عنوان سکویی برای پیشرفت شغلی خود یاد می‌کردند اما در دوران همه‌گیری کرونا، نه تنها پیشرفتی در کار حاصل نشده بلکه اوضاع شکننده و بغرنج تر شده است، آنان به دلیل ابتلا، مراقبت از فرزندان و یا سایر اعضای خانواده که به بیماری مبتلا شده‌اند، از ساعت‌های کار خود کاسته و به همین دلیل دستمزدهای آنان مرتب کاهش پیدا کرده است.

با تجمیع شرایط، می‌توان از «ناامنی فراگیر» و ناپایداری‌های کاری زنان خرده‌فروش در کسب‌وکارهای مترو یاد کرد، که تأییدکننده پژوهش الریش بک (۱۳۹۵) در مورد شرایط کار در عصر کنونی است. ماهیت این ناامنی فراگیر به عضویت آنان در لایه‌های پایینی جامعه و سطوح سرمایه‌های پایین آنان، انواع شرایط نامساعد بیرونی برای کار، جابجایی‌های شغلی، عدم امنیت شغلی، تورم و افزایش قیمت‌ها، کاهش مقدار درآمدی، عدم حمایت‌های بیمه‌ای، شوک اپیدمی کرونا و فشارهای خانوادگی وارده به زندگی آنان بستگی دارد. اکثر نمونه‌های شرکت کننده در تحقیق، مطلقه یا دارای همسر از کار افتاده یا معتاد بوده‌اند، اکثر آنان دارای فرزندان هستند که اپیدمی کرونا افزایش هزینه‌های ابزارهای تحصیلی آنان را به دنبال داشته است، برخی از آنان به همراه همسرانشان به دستفروشی در مترو می‌پردازند. بنابراین فعالیت‌ها و

کسب و کار آنان در مترو، بار عمده تامین معیشت حداقلی آنان را بر دوش گرفته و نتیجه چنین شوک‌های پی‌در‌پی، پیامدهای ناخواسته اجتماعی، اقتصادی و روانی برای آنان به همراه داشته است. پس می‌توان گفت درست به خاطر این اوضاع شکننده زندگی آنان، اپیدمی کرونا تأثیرات بیشتر و عمیق‌تری بر کسب و کار زنان و زندگی آنان بر جای گذاشته است البته یافته‌ها نشان می‌دهد روابط و سرمایه‌های اجتماعی خرد و عموماً در سطوح خانوادگی، در این ایام برای برخی زنان، از طریق اتکا به حمایت والدین جهت مراقبت از فرزندان آنان، به کاهش تشدید این ناامنی فراگیر کمک کرده است.

علی‌رغم چالش‌ها و مسائل زنان کار مترو در میانه اپیدمی کرونا که زندگی شغلی آنان را دشوار ساخته، بسیاری از آنان آرزوهای شخصی، خانوادگی و شغلی خود را فروپاشیده و بر باد رفته نمی‌بینند، بدین منظور آنان همواره به ابتکار عمل‌های خاصی در فضای شغلی و خانوادگی مبادرت ورزیده‌اند، خرده‌فروشی در مترو در کنار تمام سختی‌ها و خطرات آن توانسته بود مفری در برابر آسیب‌های اجتماعی - اخلاقی، بی‌احترامی و محیط تهدیدآمیز بیرونی باشد؛ مهمترین فعالیت زنان مورد مطالعه کسب درآمد، گریز از فقر مطلق و کمک به خرج و مخارج خانه و خانواده به شمار رفته است، برای برخی از آنان مترو مأمّن و سکویی قلمداد شده است که می‌تواند با کاهش بسیاری از هزینه‌ها، آنان را برای تحقق رؤیاهای شغلی خود به سمت آینده‌ای بهتر سوق دهد.

اهتمام بیشتر در مورد رسیدگی حقوقی به زنان مشغول در فعالیت‌های غیررسمی بویژه در مورد خشونت‌های جنسی در محل کار، توجه جدی به پوشش و حق بیمه برای این بخش از زنان و رصد اطلاعاتی آنان با انجام پیمایش‌های دقیق امکان حصول اطلاعات جامعی از آنان را فراهم می‌آورد که به پیشبرد دو هدف نخست و نیز امکان ساماندهی وضعیت اشتغال آنان کمک می‌رساند.

پی‌نوشت

۱. اقتصادنیوز، کدخبر ۴۰۰۶۹۳، ۱۳۹۹/۱۲/۳۰.

کتاب‌نامه

ازکیا و همکاران (۱۳۹۱) توسعه و مناقشات پارادایمی جدید، تهران انتشارات کیهان

روایت زنان کار در متروی تهران در ... (صدیق پیری و دیگران) ۳۷

اصغرپور ماسوله، محمد. (۱۳۸۵). «بررسی اندازه سرمایه اجتماعی دانشجویان پزشکی خراسان شمالی در سال ۸۳-۹۴ و عوامل تاثیرگذار بر آن». پایان نامه کارشناسی ارشد علوم اجتماعی، دانشگاه فردوسی. دانشکده علوم انسانی.

امیدی، رضا (۱۳۹۷) بررسی تاثیر عوامل اجتماعی بر نابرابری در ایران، مجموعه مقالات همبستگی اجتماعی و نابرابری، دومین گزارش وضعیت اجتماعی ایران (۱۳۸۸-۱۳۹۶) جلد دوم، نشر آگاه اینگلهارت، رونالد (۱۳۷۳)، تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی. ترجمه مریم وتر، تهران: انتشارات کویر.

بک، اولریش (۱۳۹۵)، جامعه‌شناسی کار، ترجمه سعید صادقی و آیت نباتی، تهران: جامعه‌شناسان.

بورديو، پیر (۱۳۹۳). نظریه کنش، ترجمه مرتضی مردها، تهران. نشر نقش و نگار. چاپ پنجم.

پورمحمدی، منیره و یوسفی، کوثر (۱۳۹۹) اپیدمی در بازار کار: شواهدی از ایران، برنامه ریزی و بودجه، سال ۲۵، شماره ۴، صص ۶۹-۹۴

پورمحمدی، منیره و یوسفی، کوثر (۱۳۹۹) اپیدمی در بازار کار: شواهدی از ایران، برنامه ریزی و بودجه، سال ۲۵، شماره ۴، صص ۶۹-۹۴

جعفری، فاطمه و همکاران (۱۳۹۸) تجربه زیسته کارگران زن در بخش غیر رسمی اقتصاد ایران، (مطالعه موردی کارگران غیر رسمی زن استان تهران) برنامه ریزی و رفاه توسعه اجتماعی، سال یازدهم، شماره ۴۱

جواهری، فاطمه و فلاحتی، لیلا (۱۳۹۷) نابرابری جنسیتی و وضعیت زنان ایرانی، مجموعه مقالات همبستگی اجتماعی و نابرابری، دومین گزارش وضعیت اجتماعی ایران (۱۳۸۸-۱۳۹۶) جلد دوم، نشر آگاه

چلبی، مسعود (۱۳۷۵)، جامعه شناسی نظم، تهران: نی.

چلبی، مسعود (۱۳۸۴)، جامعه‌شناسی نظم، تحلیل و تشریح نظری اجتماعی، تهران: نشر نی.

راغفر، حسین (۱۳۸۳) مروری بر فقر و سیاست‌های فقرزدایی در ایران. انجمن جامعه‌شناسی ایران: [www. Isa.org.ir](http://www.Isa.org.ir)

شادی طلب، ژاله و گرای نژاد، علیرضا (۱۳۸۳) فقر زنان سرپرست خانوار، پژوهش زنان، شماره ۱ دوره ۸

شالچی، سمیه و عظیمی، میترا (۱۳۹۸) مطالعه زناهن شدن فقر در ایران ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵، پژوهشنامه زنان، دور ۱۰ شماره ۲۸

شکوری، علی سعیدی، علی اصغر (۱۳۹۲)، فقر خانواده و زنان شهری در تهران، فصلنامه مطالعات جامعه شناختی شهری.

- صادقی، فاطمه (۱۳۹۸) زنان و مساله حقوق شهروندی در ایران، مجموعه مقالات شکاف های اجتماعی در ایران، تهران. پژوهشگاه هنر، فرهنگ و ارتباطات.
- صادقی فسایی، سهیلا، لاریجانی، مهسا (۱۳۹۲). آزار جنسی در محیط کار تهدیدی بر امنیت اجتماعی. مجله مطالعات اجتماعی ایران، دوره هفتم، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۲: ۸۷-۱۱۱
- صانعی، لیلا، راغفر، حسین (۱۳۸۹) اندازه‌گیری آسیب‌پذیری کودکان کشور در مقابل فقر، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال نهم شماره ۳۵
- فیروزآبادی، سیداحمد، صادقی، علی‌رضا (۱۳۹۲) طرد اجتماعی، رویکردی جامعه‌شناختی به محرومیت، تهران، انتشارات جامعه‌شناسان
- گزارش سازمان بین‌المللی مار از بحران کرونا و جهان کار (۱۳۹۹) بحرانی وخیم و با اثرات خانمان سوز بر جهان کار، ترجمه و تدوین موسسه عالی پژوهش تامین اجتماعی
- گزارش سازمان بین‌المللی کار، کووید-۱۹ و دنیای کار (۱۳۹۹) ترجمه و تدوین ترجمه و تدوین موسسه عالی پژوهش تامین اجتماعی ص ۲۰
- گزارش کمیسیون اجتماعی مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۰) بررسی اقدامات صورت گرفته در حوزه زنان بویژه در زمینه حمایت از توانمندسازی زنان سرپرست خانوار و بیمه زنان خانه دار، دور یازدهم سال دوم
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۱) جامعه‌شناسی، چاپ هفتم، نشر نی
- محسنی، منوچهر (۱۳۸۳) مقدمات جامعه‌شناسی، نشر دوران
- محمدپور، احمد (۱۳۸۹). ضد روش، منطق و طرح در روش‌شناسی کیفی (جلد اول). تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- محمدیان مصمم، حسن و همکاران (۱۳۹۶) کنکاشی در پدیده دست‌فروشی زنان در متروی کلان‌شهر تهران، اقتصاد و مدیریت شهری ۶ (۲۱).
- نارایان، دیپا و دیگران (۱۳۹۰) صدای فقرا، فریاد برای تغییر، ترجمه مصطفی ازکیا و جمال رحمتی پور، انتشارات کیهان

Abraham, Rosa, Basole, Amit & Kesar, Surbhi (2022). "Down and out? The gendered impact of the Covid-19 pandemic on India's labour market". *Economia Politica* 39, 101-128.

Braun, v. & Clarke, v. (2006). "Using thematic analysis in psychology, -Qualitative Research in Psychology", Vol 3, No. 2.P77-101.

Bucca M. (2016). Merit and blame in unequal societies: explaining Latin Americans' beliefs about wealth and poverty. *Res Soc Stratif Mobil*, 44:98-112.

- Davidai, Shai (2022). How do people make sense of wealth and poverty? *Current Opinion in Psychology*, Volume 43, Pages 42-47.
- England, Paula (2005). Gender Inequality in Labor Markets: The Role of Motherhood and Segregation. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, Volume 12, Issue 2, Pages 264–288.
- Foster, J. B., & Clark, B. (2018). Women, nature, and capital in the industrial revolution. *Monthly Review*, 69(8), 1-24.
- Folke, Olle & Rickne, Johanna (2022). Sexual Harassment and Gender Inequality in the Labor Market. *The Quarterly Journal of Economics*, Volume 137, Issue 4, Pages 2163–2212.
- Fairlie, R.W. The Impact of COVID-19 on Small Business Owners: Evidence of Early-Stage Losses from the April 2020 Current Population Survey (No. w27309); National Bureau of Economic Research: Cambridge, MA, USA, 2020.
- Goldin, Claudia (2022). “Understanding the economic impact of covid-19 on women”. National Bureau of Economic Research, working paper no. 29974.
- Gupta, Dipali & Garg, Juhi (2020). Sexual harassment at workplace. *International Journal of Legal Science and Innovation*, Volume 2, Issue 1, 190-211.
- Gutiérrez, Diana, Guillermina Martin, Hugo nopo (2020) The Coronavirus and the challenges for women’s work in Latin America, UNDP LAC C19 PDS No. 18
- Lemieux, T.; Milligan, K.; Schirle, T.; Skuterud, M. Initial impacts of the COVID-19 pandemic on the Canadian labour market. *Can. Public Policy* 2020, 46, S55–S65.
- Paxton, P. (2002). Social capital and democracy: an interdependent relationship, *American sociological Review*, 87.
- Peace, Robin (2001). Social exclusion: a concept in need of definition. *Social Policy Journal of New Zealand*. 16: 17-35.
- Rodriguez-Bailon R, Bratanova B, Willis GB, Lopez-Rodriguez L, Sturrock A, Loughnan S: Social class and ideologies of inequality: how they uphold unequal societies. *J Soc Issues* 2017, 73:99–116.
- Rubio-Valdehita, Susana, Ana María Rodríguez-López and Angélica Marín (2021) Concern about the Effects of the Pandemic Caused by COVID-19 in the Retail Sector in Spain. Differences between Men and Women, *Med. Sci. Forum* 2021, 4, 9.
- Sen, A (2000). Social exclusion: concept, application and scrutiny and scrutiny, social development. *Asi and development bank*.
- Sen, Amartya (1982). *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*. Oxford New York: Clarendon Press Oxford University Press. ISBN 9780198284635
- World Bank (2003) *Poverty in Iran: trends and structure, 1986-1998*, Report No. 24414.